

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit. The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
<https://kksu.co.in/>

Digitization was executed by NMM

<https://www.namami.gov.in/>

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
<https://egangotri.wordpress.com/>

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. M-2641 विषय वेद

नाव गोपथ श्रीमहो

लेखक / लिपीकार _____

पृष्ठ 130 काळ _____ पूर्ण / अपूर्ण

आ.हि.क ॥ श्रीगणेशायनमः ॥ तीर्थराजाभ्योनमः । त्वं राजा
सर्वतीर्थानां त्वमेव जगतः पिता । याचितं देहि मे तीर्थं
सर्वपापैः प्रमुच्यते । श्रीमन्माहागणपतये नमः ॥ श्री
मद्भगवतो महापुरुषस्य विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्य
अद्य ब्रह्मणे द्वितीये परार्थे विष्णुपतिः श्रीश्वेतवारा
हकल्पे वैवस्वतमन्वंतरे कलियुगे कलिप्रथमचर
णे भरतवर्षे भरतखंडे जांबुद्वीपे आर्यावर्ते कदेशे

१

अविमुक्तवाराणसिक्षेत्रेमहास्मशानेआनंदवने
गौरीमुखेत्रिकंटकविराजितेविक्रमशकेबोद्धाव
तारेभागीरथ्याःपश्चिमेतिरेखरनामसंवत्सरेदक्षि
णायनेवर्षाकृतौमहामांगल्यप्रदेमासिउत्तममासे
भाद्रपदेमासिशुक्लपक्षेत्रयोदश्यांतिथ्योअद्यवास
रःवासरस्तुरविवासरेअद्यनक्षत्रंअश्विनादिवस
नक्षत्रमेषस्थितेवर्तमानेचंद्रेसिंहस्थितेश्रासूर्यकुं

आह्निक

२

स्पृष्टा

मस्थिते देवगुरोरीशेषेषु ग्रहेषु यथा यथा राशस्थाना
निस्थितेषु सत्सु एवं गुणविशेषेण विशिष्टायां शुभ
पुण्यतिथौ मम आत्मनः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफ
लप्राप्त्यर्थं कायिकवाचिकमानसिकसांसर्गिकज्ञा
ताज्ञातं स्पृष्टं समस्तदोषपरिहारार्थं देवब्राह्मणसं
निधौ गंगाभागीरथीतथि प्रातस्नानमहं करिष्ये ॥
तथा च भस्म गोमय मृत्तिका स्नानानि करिष्ये ॥ तदं

राम

२

गदंतधावनंकरिष्ये॥आयुर्वलंयशोवर्चःप्रजाःप
शुवसूनिच॥ब्रह्मप्रज्ञाचमेधाचतनोदेहिवनस्पते
॥दंतधावनमंत्रः॥मुखदुर्गधिनाशायदंतानांचवि
शुद्धये॥ष्ठीवनायचगात्राणां कुर्वहं दं धावनं॥भस्म
गृहीत्वा॥ॐ ईशानायनम इति शिरसि॥ॐ तत्पुरु
षायनम इति मुखे॥ॐ अघोरायनमः इति हृदये॥
ॐ वामदेवायनमः इति गुह्ये॥ॐ सद्योजातायनमः

त

आह्निक इति पादयोः॥ अग्निरिति भस्म। वायुरिति भस्म। ज
लमिति भस्म। स्थलमिति भस्म। ज्योमेति भस्म। सर्व
३ २ हवा इदं भस्म। ॐ मानं स्तोत्रे नये मानं आत्योमा
नो गोषु मानो अश्वेषु राशिषः॥ वीरान्मानो रुद्रभाषि
नो वर्धाहं विष्मंतः सदमित्वा हवामहे॥ प्रणवेन स
र्वगं विलिप्य॥ स्नात्वा च मय॥ अथ गोमयं ग्रहीत्वा।
गंधं द्वा रांदुराधुर्षो नित्यं पुष्टां कशविणो॥ ईश्वरी

रामः

३

सर्वभूतानां तामिहोपद्रुये श्रियं ॥ अग्रमग्रं चरंतीना
मोषधानां वने वने । तासामेष भयपत्नीनां पवित्रं काय
शोधनं । तन्मे रोगाश्च शोकाश्च नुदंगामय सर्वदा । शि
रः प्रभृत्यंगानि विलित्य । स्नात्वा च मय ॥ ॐ बभ्रुत्वा
पर्वतानां सिद्धं विभर्षिष्टथिवि । प्रयाभूमिं प्रवत्वति
महाजिनेषि महिनि । भूमिं प्रार्थ्य ॥ ॐ मावोरिषत्स
नितायस्मै वाहं स्वनामिवः । द्विपञ्चतुष्यदस्माकंस

आह्नीकर्वमस्वनातुरं ॥ इति मंत्रेण खनिता ॥ ॐ स्यो नाष्टयि वि
भवानक्षुरा निवेशाना यच्छानुः शर्मसुप्रथः । इति मं
त्रेण आदाय ॥ ॐ आर्यनेते पुरायणे दूर्वा रोहंतु पुष्पि
णीः ॥ हृदा श्वेषु डरा काणि समुद्रस्य गृहादुमे ॥ इति मं
त्रेण दूर्वा मादाय ॥ गायत्री प्रोक्ष्य ॥ भूमौ निधाय दि
क्षु क्षिपेत् ॥ ॐ त्रा तार मिंद्रं म वि तार मिंद्रं हवे हवे सुह
वं भूर मिंद्रं दद्या मिश्रं कं पुरु हृत मिंद्रं सुस्ति नो मय

राम

४

वा॒धा॒त्वि॒न्द्रः॥॥पूर्वे॑। ॐ॒य॒मा॒य॒सो॒मं॒सु॒नु॒त॒य॒मा॒य॒जु॒हु
ता॒ह॒विः। य॒मं॒ह॒य॒ज्ञो॒गं॒छ॒त्य॒ग्नि॒दू॒तो॒अ॒रं॒क॒तः॥ दक्षि
णे॥ ॐ॒त॒त्वा॒या॒मि॒ब्र॒ह्म॒ण॒वं॒द॒मा॒नु॒स्त॒दा॒शा॒स्ते॒य॒ज
मा॒नो॒ह॒वि॒भिः। अ॒हे॒ळ॒मा॒नो॒व॒रु॒णे॒ह॒वो॒ध्व॒रु॒शं॒स॒मा
नु॒आ॒युः॒प्र॒मो॒षाः॥ इति॑ पश्चिमे॥ ॐ॒व॒यं॒सो॒म॒ब्र॒ते॒त
व॒म॒न॒स्त॒नू॒षु॒वि॒भ्र॒तः॥ प्र॒जा॒वं॒तः॒स॒चे॒म॒हि॒उ॒त्त॒रे॥
ॐ॒त॒स्य॒रो॒द॒सी॒उ॒भे॒दो॒षा॒व॒स्तो॒रु॒ष॒ब्रु॒वे॒भो॒जे॒षु॒स्मा

आदिक

५

अभ्युच्चरासदा ॥ उपरिष्ठात् ॥ ॐ अधः पश्य सुमोप
रिसंतरां पादुको हरः । माते कशपुको दशस्त्रा हि ब्रह्मा
बभूविथ ॥ अधः क्षिपेत् ॥ ॐ सहस्रशीर्षा पुरुषः स
हस्राक्षः सहस्रपात् । स भूमिं विश्वतो वृत्वा त्वनिष्ठ
दशगुलं ॥ इति मूर्ध्नि ॥ ॐ अक्षाभ्यां तेनासिकाभ्यां
कर्णाभ्यां च बुकादधि ॥ यक्ष्मं शीर्षेण्यं मुस्तिष्काज्जि
ह्वाया विवृहामिते ॥ मुखे ॥ ॐ ग्रीवाभ्यस्तु उस्मिहा

राम

५

भ्यः कीकसाभ्यो अनुक्यात् ॥ यक्ष्मंदोषण्य ३ मंसा
भ्यां वादुभ्यां विरहामिते ॥ ग्रावायां । ॐ अं त्रिभ्यस्ते
गुदाभ्यो वनिष्ठे हृदयादधि ॥ यक्ष्मं मत्तस्ताभ्यां यु
क्कः प्लाशिभ्यो विरहामिते ॥ हृदये । ॐ नाभानाभिं न
आर्ददेचक्षुश्चित्तर्ये सचा । कवेरपत्यमादुहे ॥ नाभौ
। ॐ त्वमिदसजोषसमर्कविभर्षिवाद्दोः । वज्रशिशा
नओजसा ॥ वाद्दोः । ॐ सोमानं स्वरं कृणुहि ब्रह्म

आह्निक

६

णस्यते॥ कक्षावतं य ओ शिजः॥ कक्षयोः॥ अं यः कु
क्षिः सोमपातमः समुद्र इवुपि न्वते॥ उवरिरापो न क
कुदः॥ कक्षयोः॥ अं बुद्धानां पिता बुद्धरस्य पुत्रश्चिश्च
हृणोति समना वुगत्य॥ इषुधिः संकाः एतनाश्चुस
वीः एष्टे निर्नदो जयति प्रसूतः॥ इति एष्टे॥ अं ऊर्भ्या
ते अष्टी वद्भ्या पार्थिभ्या प्रपदाभ्या॥ यक्ष्मं श्रोणिभ्या
भासदादूं ससो विवृहामिते॥ ऊर्वीः॥ अं मेहनाद्वनं क

र५

राम

६

ऊर्ध्वः॥ जान्योः॥ एतावानस्य महिमा तो ज्या योऽपू
रुषः॥ पादोऽस्य विश्वाभूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि॥
पादयोः॥ यस्य विश्वा निहस्तयोः पंचक्षितीनां वसु॥ २

रणल्लोमभ्यस्तेन खेभ्यः॥ यक्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमि
दं वि॥ वृहामिते॥ पुरुषसूक्तेन सर्वांगं विलित्य॥ अ
श्वक्रांते रथक्रांते विष्णुक्रांते वसुधरा॥ सिरसा धा
रयिष्यामिरक्षस्व मां पदे॥ उधता सिवराहेण कृत्स्ने पदे॥ ४
न शनबाहुना॥ मूर्तिके हरमे पापं यभया दुष्टं नरु
तं॥ मूर्तिके ब्रह्मदत्ता सिका शययेनाभिर्मन्त्रिता॥
मूर्तिके देहि मे पुष्टं त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितं॥ ~~मूर्तिके~~
स्याशयस्व यो अस्मि ध्रुगदिव्ये वा शनिर्जहि॥ अंगा दंगा दुग्त्रो
लोम्नो जातं पर्वणि पर्वणि॥ यक्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं वि
वृहामिते॥ ६

आ-दि-

७

~~सर्वतन्मेनिर्णुदमृत्तिके~~ मृत्तिके प्रतिष्ठितं
सर्वतन्मेनिर्णुदमृत्तिके ॥ तथा ह तेन पापेन गच्छा
मिपरमां गतिं ॥ इति मंत्रेण दूर्वा मृदं शिरसि निधा
य मृत्तिकास्थानं प्रक्षाल्य तार्थं प्रार्थयेत् ॥ हिरण्य
श्रृंगं वरुणं प्रपद्ये तार्थं मे देहि याचितः ॥ यन्मया भु
क्तमसाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः ॥ यन्मे मनसा वा
चा कर्मणा वा उष्कृतं कृतं ॥ तं न इंद्रो वरुणो बृहस्पतिः स
विता च पुनस्तु पुनः पुनः ॥ न मोक्षयेत् कृमतेन मइंद्राय

७

नमो वरुणाय नमो वारुण्ये नमो द्रुपः ॥ यदपां क्रूरं यदमेध्यं
यदशां तंतदपगच्छतात् ॥ अत्याशयादतीषानाद्यैश्च उग्रात्प्र
तिगृह्णात् ॥ तन्नो वरुणो राजा पाणिना ह्यवमर्बसु ॥ सोह
मपापो विरजो निर्मुक्तो मुक्तकिल्बिषः ॥ नाकस्य पृष्ठ
मारूढ्यगच्छे हूँसलोकतां ॥ यश्चाप्सु वरुणः स पुना
त्वद्यमर्षणः ॥ अवते हे कद्रुति दूयो राजी गतिः शुनः शे
पो वरुणस्त्रिषुषा वरुण प्रार्थने विनियोगः ॥ ॐ अवते
हे को वरुण नमो भिरवयुः सेभिरी महे हविर्भिः ॥ क्षयन्ते
स्मभ्यमसुरप्रचेतारजुनैर्नां सिशि अथः कृतानि ॥

आ-ह्रिः शरीरेज्जरेभूतेव्याधिग्रस्तेकलेवरे भेषजंजाह
वीतोयंवेद्यो नारायणो हरिः। याः प्रवतो निवत उद
त उदन्वतीरनुदकाश्रुयाः। ता अस्मभ्युपयसापि न
मानाः शिवादेवारशिपदा भवंतु सर्वा नद्यो अशिमि
दा भवंतु॥ प्रवाहाभिमुखस्त्रिर्मज्जयित्वा॥ इति म
निकास्नानं॥ ततः पंचगव्यस्नानानि॥ गायत्र्यादि
गान्त्रं। गंधद्वारेति गोमयं। आप्यायस्व समेतु ते वि

राम

८

श्वतः सोमवृभ्यं। भवागर्जस्यसंगुथे। दुग्धं॥ ॐ दधि
कागो अकारिषं जिह्मोरश्वस्यवाजिनः॥ सुरभिर्नो
मुखाकरत्प्रणायैषितोरिषत्॥ दधि॥ ॐ शुक्र
मसिज्योतिरसितेजोसि॥ घृतं॥ ॐ देवस्यत्वासुवि
तुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां॥ इतिकुशे
दकं॥ प्रणवेनालोड्य। स्नात्वा चम्य॥ स्नानांगमार्ज
नं कुर्यात्॥ ॐ आपो हिष्णामयो भुवस्तान ऊर्जे दधा

आ.हिक तन।मुहेरणयचक्षसे॥योवःशिवर्तमोरसस्तस्य
 ८ भाजयतेहनः।उशतीरिवमातरः।तस्माअरंगमाम
 वोयस्यक्षयायुजिन्वथ।आपोजुनयथाचनः।ॐसु
 मुद्रज्येष्ठाःसलिलमध्यासुनानायंत्यनिविशमा
 नाः।दंद्रोयावुज्जीवृषभोररादताआपोदेवारिहमा
 संवतु॥याआपोदिव्याउतवास्तवंतिखनित्रिमाउ
 तवायाःस्यंजाः।समुद्रार्थायाःशुचयःपावकास्मा

स्य ४

राम

८

आपोदे॒वारि॒हमा॒मव॑न्तु॥ या॒सां॒राजा॒वरु॑णो॒याति॑
म॒ध्यो॒सत्या॒न॒ते अ॒व॒पश्यं॑ ज॒नाना॑। म॒धुश्च॒तः श्रु॒च
यो॒याः पा॒व॒काः स्ता॒ आपो॑दे॒वारि॒हमा॒मव॑न्तु॥ या॒सु
राजा॒वरु॑णो॒यासु॑ सो॒मो वि॒श्वे दे॒वा या॒सु र्ज॑म॒र्दति॑।
वे॒श्वान॒रो या॒सु ग्निः प्र॒विष्ट॑ स्ता॒ आपो॑दे॒वी रि॒हमा॒म
व॑न्तु॥ त्रा॒यंता॒मि॒ह दे॒वा स्त्रा॒यंता॒ मरु॑तां गु॒णः। त्रा
यं॒तां वि॒श्वा भू॒ता नि॒यथा॒य म॒र॒पा अ॒सन्॥ आ॒प॒द्र

आह्निक.

१०

दा॒उ॒भे॒ष॒जी॒रा॒यो॒अ॒मा॒व॒चा॒त॒नीः॑। आ॒पः॒सर्व॑स्य॒भे॒ष॒
जी॒स्ता॒स्ते॒कृ॒ण्वं॒तु॒भे॒ष॒जं॑॥ ह॒स्ता॒भ्या॒द॒श॒शा॒खा॒भ्या॒
जि॒ह्वा॒वा॒चः॒पु॒रो॒ग॒वी॑॥ अ॒ना॒म॒यि॒तु॒भ्या॒त्वा॒ता॒भ्या॒
त्वा॒प॒स्य॒शा॒म॒सि॑। दु॒मा॒आ॒पः॒शि॒व॒त॒मा॒दु॒माः॒सर्व॑
स्य॒भे॒ष॒जीः॑। दु॒मा॒रा॒ष्ट्र॒स्य॒व॒र्ध॒नी॒रि॒मा॒रा॒ष्ट्र॒भ॒तो॒म॒
ताः॑॥ या॒भि॒रि॒न्द्र॒म॒भ्य॒र्षि॒च॒त्सु॒जा॒प॒तिः॒सो॒मं॒रा॒जा॒नं॒
व॒रु॒णं॒य॒मु॒म॒नं॑॥ ता॒भि॒र॒द्भि॒र॒भि॒र्षि॒चा॒मि॒त्वा॒म॒हं॑

राम

१०

राज्ञां त्वमधिरोजो भवेद्द॥ महान्तं त्वामुहीनां संस्म
जं चर्षणां नो देवा जनिच्य जीजन द्राद्रा जनिच्य जी
जनत॥ तरुत्समं दीधावति धारा सुतस्या धसः॥ तरु
त्समं दीधावति॥ उस्त्रा वेदवस्त्रां मर्तस्य देव्यवसः॥
तरुत्समं दीधावति॥ धस्रयोः पुरुषं त्योरासहस्रा
णि द्रव्यहे॥ तरुत्समं दीधावति॥ आययोस्त्रिंशतं त
नासहस्राणि च द्रव्यहे॥ तरुत्समं दीधावति॥ एतो

आह्निक-

१२

निंदं॒स्तवा॑म॒शुद्धं॒शुद्धे॒न॒साम्ना॑। शुद्धे॒रु॒के॒ये॒र्वा॒वृ॒ध्वा
सं॒शुद्ध॑ आ॒शी॒र्वा॒न्म॒म॒नु॒। इ॒न्द्र॒शुद्धो॒न॒ आ॒ग॒हि॒शुद्धः॑
शुद्धा॒भि॒रू॒ति॒भिः॑। शुद्धो॒र॒यि॒नि॒धा॒र॒य॒शुद्धो॒म॒
म॒दि॒सो॒म्यः॑। इ॒न्द्र॒शुद्धो॒हि॒नो॒र॒यि॒शुद्धो॒र॒त्मा॒नि॒दा
शु॒षे॒। शुद्धो॒र॒त्रा॒णि॒जि॒ध्र॒से॒शुद्धो॒वा॒जं॒सि॒षा॒स॒सि॒
त्रि॒भि॒ष्टू॒दे॒व॒स॒वि॒त॒र्व॒र्षि॒ष्टेः॑ सो॒म॒धा॒म॒भिः॑॥ अ॒ग्ने
द॒क्षेः॑ पु॒नी॒हि॒नः॑॥ पु॒नं॒तु॒मा॒दे॒व॒ज॒नाः॑ पु॒नं॒तु॒व॒स॒वा॒

राम

११

धिया ॥ विश्वे देवाः पुनीतमाजानवेदः पुनीहि
मा ॥ प्रप्यायस्व प्रस्येदस्व सोम विश्वेभिरंशुभिः ।
देवेभ्य उन्नमं हविः ॥ उपप्रियं पवित्रं युवानमा
हुती वृधं ॥ अगन्म विश्वतो नमः ॥ अलाय्यस्य
परशुर्ननाशतमापवस्व देव सोम ॥ आखुर्विदे
व देव सोम ॥ यः पावमानि रध्येत्यृषिभिः संभृतं
रसं ॥ सर्वस्यूतमश्नाति स्वदितं मातरि श्वना ॥

आदिः

१२

पावमानार्थीअधेत्यपिभिःसंभृतंरसं॥तस्मैस
रस्वतीदुहेक्षारंसर्षिर्मधूदकं॥इमंमेगंगेयमुने
सरस्वतिश्रुतुद्रिस्तोमंसचतुपकृत्या॥असिकता
मरुद्वधेविवितस्तयाजर्कीयेमृणुह्यासुषोमया॥
उदकमालोद्भू॥ॐऋतंचैतितृचस्यमाधुलुंद
सोअघमर्षणेभाववृत्तमनुष्टुप्।अघमर्षणे
विनियोगः॥ऋतंचसत्वंचाभीधानपसोध्यजा

राम

१२

त-
यत॥ ततो रात्र्यजायत ततः समुद्रो अर्णवः॥ समुद्रा
दर्णवा दधि संवत्सरोऽ अजायत॥ अहोरात्राणि वि
दधद्विष्वस्य मिषतो वशी॥ सूर्या चंद्रमसौ धाताय
था पूर्वमकल्पयत्॥ दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो
सः॥ श्रीसूर्याय दूदमर्घ्यं दत्तं नमः॥ ततः स्ना
नां गतर्पणं कुर्यात्॥ ॥ ब्रह्मर्षो ये देवाः॥ तान् दे
वांस्तर्पयामि॥ भूर्देवांस्तर्पयामि॥ भुवर्देवांस्तर्पया

आह्निक

१३

मि। स्वर्देवास्त०॥ भूर्भुवस्वर्देवा०॥ निविति॥ कृ
त्संदे पायनादयो ये ऋषयः॥ तां ऋषी॥ भर्ऋषी॥
॥ भुवर्ऋषी०॥ स्वर्ऋषी०॥ भूर्भुवः स्वर्ऋषी० प्रा
चीना वीति॥ अग्निश्वाभाः कव्यवाहनादयो ये
पितरः तां पितॄ०॥ भूः पितॄ०॥ स्वः पितॄ०॥ भूर्भु
वस्वः पितॄ०॥ अग्निदग्धा श्रये देवा ये प्यदग्धाः
कुले मम॥ भर्भो दत्ते न तो ये न त त्या र्या तु परां

भुवः पितॄं सु
राम

१३

मन्त्रं ॥ अंजलिनातीरेनोयंदद्यात् ॥ उपवीति ॥ यन्म
या ॥ दूषितं तोयं शरीरमलसं भवः ॥ तद्दोषपरिहारार्थं
यक्ष्माणं तर्पयाभ्यर्ह ॥ ~~दूषितं तोयं शरीरमलसं भवः~~
तद्दोषपरिहारार्थं यक्ष्माणं तर्पयाभ्यर्ह ॥ शिखोदकं
भूयति तपिबन्ति पितरो खिलाः ॥ तस्माच्छिखोदद्यात् ॥
तृणं तृप्तिहेतवे ॥ इति स्नानविधिः ॥ ॥ धौतवस्त्र
परिधाय ॥ ॥

दकं ५

आह्निकः

२४

केशवायनमः। नारायणनमः। माधवायनमः। गोविं
दायनमः। विष्णवेनमः। मधुसूदनायनमः। त्रिविक्रमा
यनमः। वामनायनमः। श्रीधरायनमः। हृषीकेशायनमः
। पद्मनाभायनमः। रामोदरायनमः। संकर्षणायनमः।
वासुदेवायनमः। प्रद्युम्नायनमः। अनिरुद्धायनमः। पु

राम

१४

रुषोत्तमायनमः। अधोक्षजायनमः। नारसिंहायनमः
। अच्युतायनमः। जनार्दनायनमः। उपेन्द्रायनमः। हरये
नमः। श्रीकृष्णायनमः। प्रणवस्य परब्रह्मरूषिः परमे
ष्ठीपरमात्मादेवतादेवीगायत्री छंदः। प्राणायामे विनि
योगः ॐ भूः ॐ भुवः। ॐ स्वः। महः। ॐ जनः। ॐ तपः।
ॐ सत्या। ॐ भूर्भुवस्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य
धामहि। धियो यो नः प्रचोदयात्॥ ॐ आपो ज्योतीर

अहिः

१५

सोमतुं ब्रह्मभर्भुवसरोः॥ इति त्रिः॥ प्रातः संध्याः गायत्री।
कौमारी। रक्ता। रक्तवर्णा। रक्तवस्त्रा। हंसवाहना। गार्हप
त्याग्नि। उपस्थाना। ऋग्वेदसंहिता। प्रथमा ब्रह्मसंध्यावे
दवती नाम्नी मम उपात्तदुरितक्षयद्वारा श्री परमेश्वर प्रा
त्यर्थ प्रातः संध्या उपास्तिं करिष्ये॥ आयातु वरदा देवी
अक्षरं ब्रह्म संमितं। गायत्री छंदसां माते दं ब्रह्म जुषस्व
मे॥ यद द्वा कुरुते पापं तद द्वा त्रति मुच्यते। सर्ववर्णे म

राम

१५

हादेविसं ध्याविद्येसरस्वति। अजरिअमरेदेविसर्व
देविनमोस्तुते। ओजोसिसहोसिबुलमसिभ्राजोसि
देवानां ध्यामुनामासिविश्वमसिविश्वायुः सर्वमसि
सर्वायुरभिभूरे॥ गायत्रीमावाहयामिसावित्रीमा
वाहयामिसरस्वतीमावाहयामि लुंदर्षीमावाहयामि
॥ आपोहिष्टेति त्वस्य सूक्तस्य आबरीषसिंधुदो
पमूषिः॥ आपोदेवता। गायत्री लुंदः मार्जने विनि

आहि-

१६

योगः। ओं आपो हिष्ठा मयो भुवः। तान ऊर्जे दधातनाम्
हेरणाय चक्षसे। योर्वः शिव तमो रसः। तस्य भाजय
ते हन्ते उशती रिव मातरः। तस्मा अरंग मामवः। यस्य स
यायुजिन्वथ। आपो जुनयथा चनः॥ ॥ ससयत्रयमा
काशे वरवत्रयमस्तके। तननत्रयपादांश्च संध्या मुन्मा
र्जनं भवेत्॥ इति मार्जनलक्षणं॥ सूर्यश्च मेति मंत्रस्य
याज्ञवल्क्य उषनिषदर्यः। सूर्यमन्युमन्युपतिर्देवता॥

राम

१६

प्रकृतिछंदः। अपप्राशनेविनियोगः। सूर्यश्चमामन्यु
श्चमन्युपतयश्चमनुकृतेभ्यः। पापेभ्योरक्षुता॥ यद्रा
त्रियापापमकांषीमनसावाचीहस्ताभ्यापद्भ्यामुदरे
लशिश्ना। रात्रिस्तदवलुपतु। यत्किंचदुरितंमयि। इद
महंमाममृतयोने। सूर्यज्योतिषीजुहोमिस्वाहा॥ इ
तिप्राश्याचम्य॥ आपोहिष्ठेतिनवर्वस्यसूक्तस्यआव
शीषसिंधुद्वीपऋषिः। आपोदेवता। गायत्रीछंदः। पंच

अहि-

१७

मीवर्धमाना। सप्तमीप्रतिष्ठा। अं त्येदे अनुष्टुभौमार्जने
विनियोगः॥ ओं आपो हिष्णाम्यो भुवस्तान ऊर्जेर्दधा
तन। महेरणाय चक्षसे॥ यो वः शिवतमोरसस्तस्य भा
जयते हनः॥ उशतीरिव मातरः॥ तस्मा अरंगमा मवे
यस्य क्षयाय जिन्वथ। आपो जनयथाचनः॥ शंभो दे
वीरभिर्ह्यु आपो भवंतु पातये। शंभो रभिस्त्रवंतु नः॥
ईशाना वार्या र्णाक्षयंती श्वर्षणीना। अपो याचामि

राम

१७

भेषजं॥ अ॒क्ष॒मे॒सो॒मो॒अ॒ब्र॒वा॒द॒न्त॒र्वि॒श्वानि॒भेष॒जा॥
अ॒ग्नि॒च॒वि॒श्व॒शं॒भु॒वं॥ आ॒र्षः॒ पृ॒णी॒त॒भेष॒जं॒ व॒रु॒थ्य॒तु
न्वे॒२॒ म॒मा॒ज्यो॒क्त्वा॒सूर्य॑दृ॒शे॥ इ॒द॒मा॒पः॒ प्र॒व॒ह॒त॒य॒त्किं
च॒दु॒रि॒तं॒ म॒रि॒चि॒। य॒द्वा॒ह॒म॒मि॒दु॒शे॒ह॒य॒द्वा॒शे॒प॒उ॒ता॒न॒तं॒।
आ॒पो॒अ॒द्या॒न्व॒चा॒रि॒षु॒र॒से॒नु॒स॒म॒ग॒स्म॒हि॥ प॒र्य॒स्वा॒न
म्न॒आ॒ग॒हि॒तं॒ मा॒सं॒ स॒ज॒व॒र्च॒सा॥ स॒सु॒षी॒स्त॒द॒प॒सो॒दि
वा॒न॒क्तं॒ च॒स॒सु॒षीः॒। व॒रे॒ण्य॒क॒तूर॒ह॒मा॒दे॒वी॒र॒व॒से॒हु

आदि

१८

वे॥ भद्रं नेति मंत्रस्य ऐन्द्रविमदरूचिः। अग्निपरमात्मादे
वता एकपदा विराट्छंदः। सर्वशांत्यर्थं जपे विनियो
गः॥ ॐ भद्रं नो अर्षि वातयुमनः। अग्निरक्षतूजा तवे
दाः। रूतं चेति तृचस्य माधुच्छंदसो अघमर्षणे भाव
वृत्तमनुष्टुप्। अघमर्षणे विनियोगः। ॐ रूतं च सत्यं
वाभाद्वात्तपुसो ध्यं जायत। ततो रात्र्यं जायत तः तः स
मुद्रो अर्णवः। सुमुद्रा रर्णवा दधि संवत्सरो अजायता।

राम

१८

अ॒हो॒रा॒त्रा॒णि॒वि॒दधु॒दि॒श्वस्य॒मि॒षु॒तो॒व॒शी॥सूर्या॒चं॒द्र
म॒सो॒धा॒ता॒य॒था॒पूर्व॒म॒क॒ल्प॒य॒त्। दि॒व॒च॒ष्टि॒वी॒चं॒
त॒रि॒क्ष॒म॒थो॒स्वः॥ त॒नः॒ आ॒च॒म्य॥ गाय॒त्र्या॒गा॒थि॒ने॥
वि॒श्वामि॒त्र॒रू॒षिः॥ स॒वि॒ता॒दे॒व॒ता॥ गाय॒त्री॒छंदः॥ सूर्या॒र्घ्यं
प्र॒दा॒ने॒वि॒नि॒यो॒गः॥ ॐ॒ भूर्भुव॒स्व॥ तत्स॒वि॒तु॒र्वरे॒ण्यं॒
भ॒र्गो॒ दे॒वस्य॒ धी॒म॒हि॥ धियो॒ यो॒ नः॒ प्र॒चो॒द॒या॒त्॥
आ॒सूर्या॒य॒ इ॒दम॒र्घ्यं॒ दत्तं॒ नम॒म॥ इति॒ त्रिर॒र्घ्यं॒ दत्वा॥

आहि-
१२

असावादित्यो ब्रह्म ॥ द्विराचम्य । त्रिः प्राणायम्य ॥ भू-
तशुद्धिं कृत्वा ॥ अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो-
दिशं । सर्वेषामविरोधेन ब्रह्मकर्मसमारभेत् ॥ पृथि-
विमंत्रस्य मेरुपृरूषिः कूर्मपृष्ठे देवता । सुतलं छंदः ।
आसने विनियोगः । पृथिव्या धृता लोका देवित्वं
विष्णुना धृता । त्वं च धारय मां देवी पवित्रं कुरु चास-
नं ॥ अंगुष्ठाग्नेर्नगो विंदंतर्जन्या तु महाधरं ॥ मध्य

राम
१२

मायां हृषीकेशं अनामिकां त्रिविक्रमं ॥ कनिष्ठिकां न्य
सेद्विष्णुं करमध्ये तु माधवं । एवं च कविन्यासं सर्वपाप
प्रणाशनं ॥ भ्रूपादाभ्यां नमः । भ्रुवाजानुभ्यां नमः । स्तः
कटिभ्यां नमः ॥ महानाभ्यै नमः । जनः हृदयाय नमः ।
नयः कंठाय नमः । सत्यं ललाटाय नमः । परब्रह्म शिर
से स्वाहा । तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य रुद्रात्मने
विष्णवे नमः । शिरसे स्वाहा ॥ भर्गो देवस्य रुद्रात्मने

२२

आहि-

२०

देवता ४

शिखायैवोषट्। धामहिपरमात्मनेकवचाय हुं। धि
यो यो नो ज्ञानात्मनेनेत्रत्रयाय वोषट्। प्रचोदयात्स
त्मात्मने अस्त्राय फट्। गायत्र्या गाथिनो विश्वामित्र
रूषिः सविता। गायत्री छंदः श्वेतवर्ण अग्निमुखव्र
ह्मशिरविष्णुहृदय। रुद्राललाटं। पृथ्विकुक्षिः सां
ख्यायनसंगोत्रत्रिपदा गायत्री यथा शक्त्या गायत्र्या
जपमहं करिष्ये॥ आगच्छ वरदे देवि जपमेसंनिधो

राम

२०

भव। गायं तं त्रायसे यस्मात् गायत्री तं तत् स्मृता ॥ ॐ
भूर्भुवस्वः । तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धि
यो यो नः प्रचोदयात् ॥ जपं ते पुनः षडंगं कृत्वा ॥ ॐ
तत्सवितुर्व्रह्मात्मने हृदयाय नमः । ॐ वरेण्यं विष्वा
त्मने शिरसे स्वाहा । भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै वष
ट् । ॐ धीमहि परमात्मने कवचाय हुं ॥ धियो यो नो जा
नात्मने नेत्रत्रयाय वैषट् । ॐ प्रचोदयात् सत्यात्मने

आहि.

२१

अस्त्रायफट्॥ अनेनयथाशक्त्याजपारेव्यनकर्मणा
प्रापरमेश्वरः प्रीयतांनमम॥ मित्रोजनानितिनवर्च
स्यसूक्तस्यपंचानामाद्यानां त्रिष्टुप्छंदः॥ अंत्यानां
चतुर्णां गायत्रीछंदः॥ सूर्योपस्थानेविनियोगः॥ ओं
मित्रोजनान्यातयतिब्रुवाणोमित्रोदाधारष्टथिवी
मुनद्या॥ मित्रः कृष्टारनिमिषामित्रवैष्टमित्रायहव्यं
पुनर्वज्जुहोत॥ प्रसमित्रमर्तोअस्तुप्रयस्वान्यस्तआ

२१

दित्युशिक्षतिव्रतेन॥ न ह न्यते न जीयते त्वोक्तो नै नु मं
हो अश्नोत्यतिती न दूरात्॥ अनमीवास इच्छया मदंता
मित्तं वावरि मन्ना पृथिव्याः॥ आदित्यस्य व्रतमुप
क्षिप्यंती वयं मित्रस्य सुमंतो स्याम। अयं मित्रो नमस्यः
सुशेवो राजा सुक्षत्रो अजनिष्टवेधाः। तस्य वयं सुमंतो
यज्ञियस्यापि भद्रे सोम नसे स्याम॥ महां आदित्यो न
मसोपसद्यो यातयज्जना गृणते सुशेवः॥ तस्मा एत

आहि.
२२

त्यन्यतमायुजुष्टमुगेनोमित्रायहविराजुहोत॥१॥ मि
त्रस्यचर्षणीधनोवोदेवस्यसानुसि॥द्युम्नंचित्रश्रव
स्तमं॥अभियोर्महिनादिवमित्रोवभूवसप्रथाः॥अ
भिश्चर्वोभिःपृथिवी॥मित्रायुपंचयेमिरेजनाअभि
ष्टिशवसे।सदेवान्विश्वान्बिभविभर्ति॥मित्रेदेवे
षायुषुजनायवृक्तवर्हिषे॥दृषदृष्टव्रताअकः॥२॥
तद्दोदिवोदुहितरोविभातीरुपब्रुवउषसोयज्ञकेतुः॥

दक्षिणेदिशेयमायनमः॥४

वृयं स्याम युशसो जनेषु तद्यो श्रधुत्ता पृथिवी च देवाः॥
या सदा सर्वभूतानि स्यावराणि च॥ सायं प्रातर्नमस्य
तिसामासंध्या अभिरक्षतो नमः। प्राच्येदिशे इंद्राय
नमः। अग्नयेदिशे अग्नये नमः। निर्ऋतेदिशे निर्ऋते
नमः। प्रताच्येदिशे वरुणाय नमः। वायवेदिशे वाय
वे नमः। उद्दीच्येदिशे सोमाय नमः। ईशान्येदिशे ई
शानाय नमः। ऊर्ध्वेदिशे ब्रह्मणे नमः। अधराये

चराणि २

आहि-

२३

दिशेष्टथियेनमः॥आवांतरदिशाभ्योन्नमः॥ॐअ
तोदेवाअवंतुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे॥पृथिव्याःसप्त
धामभिः॥द्वंद्विष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिर्दधेपुदं।समूह
मस्यपांसुरे॥स्योतापृथिविभवानक्षुरानिवेशनी॥
यछानःशर्मसप्रथः॥आगिसशेन्यगार्ग्यन्नित्रिप्र
वरान्वितगार्ग्यगोत्रोत्पन्नोहं।रुग्वेदस्यआश्वलाय
नशाखलशाखाध्यायी।अमुकशर्माहं।भोगरोअ

राम

२३

भिवादयामि। नमो ब्रह्मण्यदेवाय गो ब्राह्मणहिता
यच॥ जगद्दीनाय रुक्माय गोविंदाय नमो गोविंदा
य नमो नमः॥ उत्तमेशिखरे जाते भूम्या पर्वतसूर्ध्वमि
। ब्राह्मणेभ्योभ्योभ्यनुज्ञाता गच्छ देवियथा सुखं।
स्तुतो ममावरदा वैदमाता प्रचोदयंता पवने द्विजाता
आयुः पृथिव्यां द्रविणं ब्रह्मवर्चसं मह्यं दत्वा प्रजातुं ब्र
ह्मलोकं ब्रह्मलोकाय नमः विष्णुलोकाय नमः रुद्रलो

नमो २

आहि-

२४

कायनमःसंध्यै नमः। श्रीगुरुभ्योनमः। श्रीविदपुरु
षायनमः। केशवायनमः। नारायण। माधवायनमः।
गोविंदायनमः। विष्णवेनमः। मधुसूदनायनमः। त्रि
विक्रमायनमः। वामनायनमः। श्रीधरायनमः। ह
रीकेशायनमः। पद्मनाभायनमः। दामोदरामनमः।
संकर्षणायनमः। वासुदेवायनमः। प्रद्युम्नायनमः।
अनिरुद्धायनमः। पुरुषोत्तमायनमः। अधोक्षजाय

राम

२४

नमः नारसिंहाय नमः । अच्युताय नमः । जनार्दनाय
नमः । उपेन्द्राय नमः । हरये नमः । श्रीकृष्णाय नमः । प्र
णवस्व परब्रह्मरूषिः परमेश्वर । परमात्मा देवता । दि
वीगायत्री छंदः । प्राणायामे विनियोगः । ॐ भूः । ॐ
भुवः । ॐ स्वः । महः । ॐ जनः । ॐ सत्यं । ॐ भूर्भुवस्वः ।
तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः
प्रचोदयात् । ॐ आपो ज्योतीरसो मृतं ब्रह्म भूर्भुव

ॐ तपः ५

आहि.

२५

स्वरोम् ॥ अनेन प्रातः संध्या उपासनेन भगवान् श्री पर
मेश्वरः प्रायतानमम् ॥ ७ ॥ इति प्रातः संध्या समाप्तः ॥
यो रुद्रो अग्नेो यो अफस मओषधीषु यो रुद्रो विश्वाभु
वना विवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु ॥ ॥ इति मंत्रेण
जपस्थानमृत्तिकालाग्रे धत्वा तिष्ठका कृतिः ॥ ॥
अथ देवपूजा प्रारंभः ॥ ॥ ॐ केवादि प्राणानायम्य ॥
सुमुखश्चैकदंतश्च कपिलो गजकर्णकः ॥ लंबो धर

राम

२५

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ केशवा नारायण ॥ माधवेति
त्रिर्नामभिरपः पीत्वा ॥ गोविंदविष्णु इति द्वाभ्यां करो प्र
क्षाल्य ॥ मधुसूदनत्रिविक्रमेति द्वाभ्यां मोक्षैः संमृज्य ॥
वामनश्रीधरेति द्वाभ्यां सुखमवासनं मृज्य ॥ हृषीके
शेत्येकेन वामकरं प्रोक्ष्य ॥ पद्मनाभेत्येकेन पादौ संप्रो
क्ष्य ॥ दामोदरेति मूर्ध्नि ॥ संकर्षणेत्यूर्ध्वे ॥ अंगुल्य
ग्रेः ॥ वासुदेवेति दक्षिणानासारंध्रं ॥ अंगुष्ठतर्जनीभ्यां

आहि-

२६

प्रद्यम्नेतिवामनांसारंध्रं॥ताभ्यामेवअनिरुद्धेतिदक्षिणा
क्षि॥अंगुष्ठनामिकाभ्यां॥पुरुषोत्तमेतिवामाक्षि॥ता
भ्यामेवअधोक्षजेतिदक्षिणश्रोत्रं अंगुष्ठकनिष्ठिका
भ्यांनृसिंहेतिवामनश्रोत्रं॥ताभ्यामेवअच्युतेति
नाभिं॥ताभ्यामेवजनार्दनेतिहृदयं॥पाणितलेनस
र्वांगुलिभिः॥उपेंद्रेतिशिरः॥हरेद्वितिदक्षिणभुजं॥
कृष्णेतिवामभुजंस्पृशेत्॥एवंद्विराचम्य॥कनिष्ठि

रामः

२६

कानामिकांगुष्ठैः नासिकांगृहीत्वा ॥ वामनासारंध्रे
णवाह्यवायुमाकृष्य नासिकादहं निष्पीड्य वापुनिरो
धं कुर्वन् ॥ प्रथममंत्रकंपच्य दशमान्नकंप्राणायामं
कृत्वा दक्षिणनासारंध्रेण शंभेर्वायुं विसृज्य पुनरेवं द्विः
कृत्वा आयातप्राणः ॥ प्रणवस्य परब्रह्म ऋषिः परमा
त्मा देवता ॥ देवी गायत्री छंदः ॥ सप्तानां व्याहृतीनां वि
श्वामित्र भृगु भरद्वाज वसिष्ठ गोतम कश्यप आंगिरस

आहि-

२७

ऋषयः प्रजापत्यग्निनाद्यादित्यबृहस्पतीन्द्रविश्वेदे
वादेवताः॥ गायत्र्यस्मिन्नुष्टुप्बृहतीपंडित्त्रिष्टु
पूजगत्यल्लंदासि॥ गायत्र्याविश्वामित्रऋषिः॥ स
वितादेवतागायत्रीछंदः गायत्रीशिरसः॥ प्रजाप
तिर्ऋषिः॥ ब्रह्माग्नित्वाद्यादित्यादेवताः॥ यजुल्लंदः
॥ प्राणायामेविनियोगः॥ ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः॥
ॐ महः॥ ॐ जनः॥ ॐ तपः॥ ॐ सत्यं॥ ॐ तत्सवि

रामः

२७

कुंभस्थितेदेवगुरोशेषेषुग्रहेषुयथायथाराशस्थान
स्थितेषुसत्सुखंशुणविशेषणविशिष्टायांशुभपुण्य
निथोममआत्मनःश्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्त्य
र्थमहाविष्णुप्रमुखपंचायतनदेवताप्राप्त्यर्थयथासी
लितउपचारैःयथाज्ञानेनअर्चनपूजनंचकरिष्ये॥त
थाचकलशाराधनंशंखपूजनंघंटापूजनंशरीरशु
द्ध्यर्थआसनविधिपूर्वकंपूरुषसूक्तन्यासांश्चकरिष्ये॥॥

आ.क.

६१

उत्पतं त्विह भूतानि पृथिव्यंतरवासिनां । आसनादौ न
मस्तु त्वं ब्रह्म कर्मसमारभेत् ॥ तीक्ष्णादंष्ट्रमहाकाय
कल्यांतदहनोपमा ॥ भैरवाय नमस्तुभ्यमनुज्ञां दातु
मर्हसि ॥ वामपादेन घातत्रयं कृत्वा ॥ पृथिविर्मंत्रस्य
मेरुपृष्ठहृषिः । कूर्मपृष्ठो देवता । सुतलं छंदः । आस
ने विनियोगः । पृथ्वित्वया धृता लोका देवित्वं विष्णु
ना धृता ॥ त्वंच धारय मां देवी पवित्रं कुरु चासनां । अ

राम

६१

नंतासनायनमः। विमलासनायनमः। कमला
सनायनमः। योगासनायनमः। कुर्मासनायनमः।
आधारशक्तयेनमः। दुष्टविद्रावणनृसिंहायनमः
। मध्येपरमसुखासनायनमः। भर्षस्वरोदृत्यास
नेरुपविश्य ॥ अंगुष्ठाग्रेतगोविंदंतर्जन्यातुमही
धरं। मध्यमायाहृषीकेशं अनामिक्यान्निविक्र
मं। कनिष्ठिक्यान्यसेद्विष्णुकरमध्येतुमाधवं। ए

आनी-

६२

वंचकरविन्यास^{सं}सर्वपापप्रणाशनं॥ भूषादाभ्यां नमः॥
भुवाजानुभ्यां नमः॥ स्वः कटिभ्यां नमः॥ महानाभ्यो न
मः॥ जनः हृदयाय नमः॥ तपाकंठाय नमः॥ सत्यं नला
टाय नमः॥ परब्रह्मशिरसे स्वाहा॥ ऊर्ध्वकेशी विरू
पाक्षीमांसशोणितमोजने॥ तिष्ठदेवि शिखाव
देचा मुंते ह्यपराजिते॥ स्वशिरसि॥ गुंगुरुभ्यो न
मः॥ पंथरमगुरुभ्यो नमः॥ पंथरसेष्टीगुरुभ्यो नमः॥

राम

६२

पंपरात्परगुरुभ्योनमः। वामेर्गंगायतयेनमः। दुंदु
र्गायेनमः। क्षेक्षेत्रपालायनमः। मुखे संसरसत्ये
नमः। हृद्दयेनमः। पंपरात्मनेनमः। संसत्तात्मनेन
मः। रंरजात्मनेनमः। तंतमात्मनेनमः। नमो गुरुभ्यो
गुरुपादुकेभ्योनमः परेभ्यः परपादुकाभ्यः। आचार
सिद्धेश्वरपादुकाभ्योनमो स्तुलक्ष्मीपतिकादुकाभ्यः।
नमो महद्भ्योनमो अर्भकेभ्योनमो युवभ्योनम आ

आ.नि.

६३

श्रिनेभ्यः। यजामहेवान्यदिशुक्लवामुमाज्यार्यसुः शं
सुमावृक्षिदेवाः। हः सशार्ङ्गयसुदर्शनायास्त्रराजा
यदुंफट्। उदकस्य शं प्राणायामः ॥ ॐ सहस्रं शीर्षा
पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ स भूमिं विश्वतो
वृत्वास्यति षट्शंगुत्तं ॥ ॥ दाक्ष

ॐ पुरुष एवेदं सर्वं यद्भूतं य

च्चुभमं। उतामृतत्वस्येशानो यदं ननातिरोहति ॥

राम

६३

॥ ॐ ए॒ता॒वा॒न॒स्य॒म॒हि॒मा॒तो॒ज्या
यां॒श्च॒पू॒रु॒षः॑ । पा॒दो॒स्य॒वि॒श्वा॒भू॒ता॒नि॒त्रि॒पा॒द॒स्या
म॒नं॑ दि॒वि ॥ ॐ त्रि॒पा॒द॒र्ध्व॒उ॒दे॒त्यु॒रु॒षः॑ पा॒दो॒स्ये॒हा
भ॒व॒त्सु॒नः॑ । ततो॒ वि॒षु॒र्ध्व॒काम॒त्सा॒श॒ना॒न॒श॒ने
अ॒भि ॥ ॐ त॒स्मा॒दि॒रा॒ब्ज॒जा॒य॒त॒वि॒रा॒जो॒अ॒धि
पू॒रु॒षः॑ । स॒जा॒तो॒अ॒त्य॒रि॒च्य॒त॒प॒श्चा॒द्भूमि॒म॒थो
पु॒रः॑ ॥ ॐ य॒त्पु॒रु॒षे॒ण॒ह॒वि॒षा॒दे॒वा॒य॒ज्ञ॒म॒न॒न्व॒त ॥

आ.क.

६४

वसंतो अस्या सा दाज्यं ग्रीष्मऋतुः शरद्विः ॥ तं यु
क्षं बृहस्पिप्रोक्षुन्युरुषं जातमग्नितः ॥ ते न देवा अ
यजंत साध्या ऋषयश्च ये ॥ ॐ तस्माद्यज्ञा विदुतः
संभृतं तं एष दाज्यं । पशून्तांश्च क्रेवायुर्व्याध्याना
रण्यान् ग्राम्याश्च ये ॥ तस्माद्यज्ञा त्सर्वं द्रुतं क्रुचुः
सामानि जज्ञिरे ॥ छंदोऽसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्त
स्मादजायत ॥ ॐ तस्मादश्वा अजायंत ये केचो भ

स ३

राम

६४

यादतः। गावो ह न हिरेतस्मान्नस्माज्जाता अजावयः॥

ॐ यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन्॥

मुखं किमस्य को वा दूकः कुरूपादा उच्येते॥ ब्राह्म

णोऽस्य मुखमासीद्वाहुराजुन्यः कृतः। कुरुतदस्य य

द्वे श्वः पद्भ्यां शूद्रो अजायत॥ ॐ बुद्रमा मर्नसो जात

श्चक्षोः सूर्यो अजायत॥ मुखं दिदृशुः अग्निश्च प्राणा

द्वायुरजायत॥ नाभ्यां आसीदन्तरिक्षं शीर्षेऽद्वयोः स

आ.क.

६५

सर्वतन ॥ पुङ्गवा भूमिर्दिशुः श्रोत्रिथालोका अकल्य
यन् ॥ सुप्तास्यासन्धिरिधयुः स्त्रिः सुप्तसुमिधः कु
ताः देवायद्यज्ञंतन्वाना अवध्न्युरुषं पशुं ॥

यज्ञेन युजमयजंत देवास्तानि धर्माणि
प्रथुमान्यासन् ॥ ते हुना कर्म हि मानः सचंत यत्र
पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥ ॐ कलशस्य मुखे विष्णुः
कंदेरुद्रसमाश्रिताः ॥ मूले तत्र स्थितो ब्रह्मा मध्ये मा

राम

६५

नृगणस्मृताः। कुक्षौ तु सागराः सर्वसप्तद्वीपावसं
धरा॥ ऋग्वेदोथ यजुर्वेदः सामवेदो ह्यथर्वणः। अं
गेश्वरसहिताः सर्वकलसंतुसमाश्रिताः। अत्र गायत्री सा
वित्रा शांतिपुष्टिकरी तथा। आयांतु देवपूजार्थं
दुरितक्षयकारकाः। सर्वसमुद्राः सरितस्तीर्था
निजलदानदाः। गंगे च यमुने चैव गोदावरिसरस्व
ति। नर्मदा सिंधुकावेरिजले स्मिन्त्संनिध्यं कुरु॥

आ.नी

६६

कलशायनमः। विलेपनार्थिचंदनंसमर्पयामि॥
अळंकारार्थिअक्षतान्तसमर्प० पूजार्थिपुष्पंस० सक
लपूजापरिपूरणार्थिअक्षतान्० अथशंखपूजा॥शं
खादौचंद्रदेवत्यंकुक्षोवरुणदेवता॥ पृष्ठेप्रजाप
त्यैवअग्नेगंगासरस्वति॥ त्वं पुरासागरोत्पन्नावि
धृतः करे। निर्मितः सर्वदेवानांपांचजन्यनमोस्तु
ते॥ पांचजन्यायविद्महेपावमानायधामहि॥त

राम

६६

लोशंखप्रचोदयात् ॥ शंखदेवताभ्यां नमः ॥ विलेप
नार्थे चंदनं समर्पया ० अक्षतां ० पुष्पं ० सकलपू
जापरिपूरणार्थे अक्षतान्त्समर्पयामि ॥ इति शंख
पूजनं ॥ ॥ अथ घंटा पूजा ॥ ॥ आगमार्थं तु देवा
नां गमनार्थं तुराक्षसां ॥ कुरु घंटे महानाद रर्चयेत्
रमेश्वरा घंटा देव्यै नमः ॥ विलेपनार्थे चंदनं समर्प
यामि ॥ अंबंकालार्थे अक्षतान्त्स ० पुष्पं ० सकलपू

आ.क.

६७

जापरिपूरणार्थे अक्षतान्त्समर्पयामि ॥ इति चंटा पूजा
॥ ॥ अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्था गतोऽपि वा ॥ य
स्मरेत्सुं उराकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥ आत्मानं पू
जाद्रव्याणि प्रोक्षयेत् ॥ ॥ अथ ध्यानं ॥ ॥ शंताका
रं भुजगशयनं मदननाभं सुरेशं ॥ विश्वाधारं गगन
सदृशं मेघवर्णं शुभांगं ॥ लक्ष्मीकान्तं कमलनयनं
योगिभिर्ध्यानगम्यं ॥ वंदे विष्णुं भवभयहृत्सर्वलोकै

राम

६७

कनाथं॥ व्यापे नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारु
चंद्रावतंसं । रत्नाकल्यो ज्वलांगं परशुमृगवराभीति
हसं प्रसन्नं । पद्मासीनं समंतात्स्तुतिममृगं ऐर्ष्यघ्न
चिन्तिवसानं । विश्वाद्यं विश्ववंद्यं निखिलभयहरं
पंचवक्त्रं त्रिनेत्रं ॥ ॥ स्तंभो धिस्थितो लसदरुण
सरोजाधिपूठं त्रिनेत्रं ॥ पाशं चैवं कुशं वै वरदं
भियुतं बाहुभिर्धारयंतं ॥ शक्त्या युक्तं गजास्यं पृ

राम

आ.क.

६८

थुतरजटरं नागयज्ञोपावीतं । देवं चंद्रार्धचूडं सकल
भयहरं विघ्नराजं नमामि ॥ ॥ धेयः सदा सवितृमंड
लमध्यवतरि नारायणः सरसि जासर संन विष्टः ॥
केयूरान्मकरकुंडलवान्किरीहरा हिरण्यवपुर्ध
तशंखचक्रः ॥ इति सूर्यध्यानं ॥ याकुंदे दोतुषारहा
रधवलायाशुभ्रवस्त्रावृता ॥ यावीणावरदंडमंडि
तकरायाश्वेतपद्मासना ॥ याब्रह्माच्युतशंकरप्रभ

टी४

राम

६८

भूतिभिर्देवैः सदावंदिता ॥ सामां पातु सरस्वती
मगवतीनिः शेषजा व्यापहः ॥ ॥ ॐ सहस्रशीर्षा
पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ स भूमिं विश्वतो वृ
त्वा त्यतिष्ठ दृशा गुलं ॥ आगच्छ भगवां देवस्थाने चा
त्र स्थिरो भव ॥ यावत्पूजां करिष्यामि तावत्वं सन्नि
धो भव ॥ महाविष्णु प्रमुखपंचायतनं देवताभ्यो
नमः ॥ ध्यायायामि चिंतयामि पूजयामि ॥ ॐ पु

आ.क.
६९

रुषरुवेदंसर्वयद्भुतंयच्चुभयं।उनामृतत्वस्येरा
वोयदन्नेनातिरोहति॥स्नेहाकितंस्वर्णपीठंता
नारत्नोपशोभितं।अनेकमासनंदिव्यंआसनं
प्रतिगृह्यतां॥आसनं॥ॐएतावावस्यमहिमा
तोऽज्यायाश्चपूरुषः॥पादोऽस्युविश्वाभूतानि
त्रिपादस्यामृतंदिवि।वियत्तरंगणीतोयकल्हो
लविमलंजलं।मादारकुसुमोपेतंपाद्यार्थं प्र

राम

६९

निगृह्यतां॥ इति पाद्यं॥ ॐ त्रिपादूर्ध्व उदैत्युरुषुः
पादोऽस्येहाभवत्युनः। ततो विष्णु उ- व्य- कामत्साश
नानशुने अभि। निधीनां सर्वरत्नानां त्वमनर्घ्य
गुणाध्यसि॥ तथापि भक्त्याराध्यं अर्घ्यार्थं
प्रतिगृह्यतां॥ इति अर्घ्यं॥ ॐ तस्माद्विराळजा
यतविराजो अधिपूरुषः॥ सज्जानो अत्यरिच्य
तपश्चाद्भूमिर्मथोपुरः॥ कर्पूरवासितंतोयं मंदा

आ.क.

७०

किन्याः समाहृतं ॥ आचम्यतां जगन्नाथमया दत्तं
हि भक्ति तः ॥ इति आचमनं ॥ ॥ ॐ यत्पुरुषेण
हविर्षा देवायुज्ञमतन्वत ॥ वृसंतो अस्यासीदाज्यं
ग्रीष्मदुध्मः शूरद्विः ॥ पयोदधिसमायुक्तं म
धुपर्कं समाहृतं ॥ प्रीयतां देवदेवेशमया भक्त्या
निवेदितं ॥ इति मन्त्रापकर्षस्तनं ॥ पंचामृतस्त
पयिव्ये ॥ ॐ आप्यायस्तु स मेतुते विश्वतः सोम

राम

७०

दृश्यं॥ भवावाजस्यसंगुथे॥ सुरभिस्तुसमुत्पन्नं
देवर्षिषित्तर्पणं॥ पयोदशमितेदेवस्नानार्थं
प्रतिगृह्यतां॥ इतिपयस्नानं॥ ॐ दधिकाएव
अकारिषंजिह्वोरश्वस्यवाजिनः॥ सुरभिर्नामु
श्वाकरुत्प्रणायूषितारिषत्॥ चंद्रमंडलसंका
शंसर्वदेवप्रियंदधि॥ स्नानार्थतेप्रयच्छामिप्रा
नाभवसुरेश्वर॥ इतिदधिस्नानं॥ ॐ घृतंमि

आ.क.
७९

मिक्षेघृतमस्युयोनिघृतेम्रितोघृतमस्युधा
म॥ अनुषुधमावहमादयस्वस्वाहाकृतंरुषभ
वक्षिहव्य॥ आज्यं सुराणा माहारमाज्यं यज्ञे प्रति
ष्ठितं॥ आज्यं पवित्रं परमं स्नानार्थं प्रतिगृह्यतां
॥ इति घृतस्नानं॥ ॐ मधुवाता कृताय ते मधुक्ष
रंति सिंधवः॥ माध्वीर्नः सुतोषधाः॥ मधुनक्त
मुतोषसो मधुमुत्थार्थिवं रजः॥ मधुद्वोरस्तुनः

राम

७१

पिता॥ मधुमान्त्रो वनुस्यतिर्मधुमा अस्तु सूर्यः॥ मा
ध्वी गोवो भवंतु नः॥ मधुरं मधुरोत्सर्वं सर्वदेव प्रि
यं मधु॥ स्नानार्थं ते प्रयच्छामि प्रीतो भव सुरे
श्वर॥ इति मधुस्नानं॥ ॐ स्वादुःपवस दिव्या युज
न्मने स्वादुरिंद्राय सुहर्वा तु नाम्ने॥ स्वादुर्मित्राय वरु
णाय वायवे बृहस्पतये मधुमां अदाभ्यः॥ इक्षुर
सासमुत्पनाशकं रामधुरा प्रभो॥ स्नानार्थं ते प्रय

आ.क.

७२

हामिप्रीतोभवसुरेश्वर॥इतिशर्करास्नानं॥गंधद्वा
गंधुंराधुंषानित्यपुष्टाकराविर्णा॥ईश्वरोसर्वभूतो
ज्ञातामिहोपद्वयेश्रियं॥इतिषष्ठेनगंधोदकस्नानं
समर्पयामि॥॥ॐआपोहिष्ठास्योभुवस्नानंऊ
र्जदधातन॥मृहेरणायुचक्षसे॥योवःशिवर्तमो
रसुस्तस्यभाजयतेहनः॥उशतारिवमातरःतस्मा
अरंगमाभवायस्यक्षयायुजिन्वथ॥आपोजुनय

राम

७२

थावनः॥ महाविष्णुप्रमुखपंचायतनदेवताभ्यो न
मः॥ शुद्धोदकस्नानं॥ महाविष्णुप्रमुखपंचायतनदे
वताभ्यो नमः॥ चंदनं स० पुष्पं स० धूपं स० दीपं स०
नेवेद्यं स० फलं स० तांबूलं स० दक्षणां स० मंत्रपुष्पं
समर्पयामि॥ अनेन पूर्वा राधनेन पूजनेन तेन श्री
महाविष्णुप्रमुखपंचायतनदेवताभ्यः प्रीयतां नम
म॥ ॐ सहस्रशीर्षी पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात्

आ.क.

७३

सभूमिं विश्वतो वृत्वा त्यतिष्ठदृशं गुलं ॥ पुरुष एवे
दं सर्वं यद्भूतं यच्च भव्यं ॥ उता मृतत्वस्येशानो यदन्ते
नातिरोहति ॥ एतावानस्य महिमातो ज्यायांश्च पृ
रुषः ॥ पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्या मृतं दिवि ॥
त्रिपादूर्ध्वं उदेत्युरुषः पादोऽस्येहा भवत्युमः ॥ ततो वि
षड् व्यक्रामत्साशनानशने अभि ॥ तस्माद्द्विराळजा
यत विराजो अधिपूरुषाः ॥ सजातो अत्यरिच्यत प

राम

७३

पु॒श्वाद्भूमि॑मथे॒पुरः॑ ॥१॥ यत्तु॒रुषे॑ण॒हवि॑षा॒देवा॑यु॒ज्ञ
म॒तन्व॑त ॥ व॒स॒नो अ॒स्यासा॒दाज्यं॑ ग्रा॒भ्यदु॒धमः॑ शु॒रदु॒
विः ॥ तं॒ यु॒ज्ञं ब॒र्हिषि॑ प्रो॒क्षु॒न्युरु॑षं जा॒तम॑ग्र॒तः ॥ ते न
दे॒वा अ॒यं ज॑त॒साध्या॑ क्र॒षय॑श्च॒ये ॥ तस्मा॑द्य॒ज्ञात्स
व॒दु॒तः सं॒भ॒तं पृ॑षदा॒ज्यं ॥ पु॒भ॒तां श्व॑क्रे॒वायु॑व्या॒ना
र॒ण्या न॒ग्ना म्या॑श्च॒ये ॥ तस्मा॑द्य॒ज्ञात्स॒र्वदु॒त॒रुचः॑ सा
मा॒निज॑जि॒हिरे॑ ॥ छं॒दा॒सिज॑जि॒हिरे॑ तस्मा॑द्य॒जुस्त॑स्मा॒द

आ.क.

७४

जायत। तस्मादश्वा अजायंतयेकेचोभायादतः। गा
वोहजद्विरेतस्मान्नस्माज्जाताअजावयः॥२॥ यत्पु
रुषुं व्यदधुः कतिधाव्यकल्ययन्॥ मुखं किमस्यको
वाहकाऽकुरूपादाउचेते॥ ब्राह्मणोस्यमुखमासा
द्वाहराजन्यः कृतः। कुरुतदस्ययंदेश्यः पुद्गाश्व
दोअजायत॥ चंद्रमा मर्नसोजातश्चक्षोः सूर्योअ
जायत॥ मुखादिंद्रश्चग्निश्चप्राणाद्वायुरजायत॥ ७४

राम

नाभ्या आसीदुत रिक्षं शास्मीयोः समवर्तता ॥ पद्भ्या
भूमिर्दिशः श्रोत्रा तथालोका अकल्पयन् ॥ सप्त
स्यासन्परिधयः स्निः सप्तसमिधः कृताः ॥ देवायद्य
ज्ञतन्वाना अवध्न्य न्युरुषं पशुं ॥ यज्ञेन यज्ञमयजंत
देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ॥ ते ह नार्कं महि
मानः सचंत यन्नुपूर्वे साध्याः सति देवाः ॥ ॥ अ
तो देवा अवंतु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे ॥ पृथिव्याः

आ.क.

७५

सुप्तधामभिः॥ इदं विष्णुर्विचक्रमेव धानिर्दधेपुदं।
समूहमस्य पांसुरे॥ त्राणिपुदाविचक्रमेविष्णुर्गोपा
अदाभ्यः। अतो धर्माणि धारयन्। विष्णोः कर्माणि
पश्यतु यतो ब्रूतानि पश्यते। इन्द्रस्य युज्यः सर्वा॥ त
द्विष्णोः परमं पुदं सदा पश्यन्ति सूर्यः। दिवा वृचक्षु
रातनं॥ तद्विष्णो विपुन्यवो जागृवांसः समिधते।
विष्णोर्यत्परमं पुदं॥ ॥ तमुष्टु हियः सिषुः सुधन्वा

राम

७५

यो विश्वस्य क्षयति भेषजस्य ॥ यक्षामहे सोम नृसा
य रुद्रं नमो भिर्देवमसुरं दुवस्य ॥ देवस्य त्वा सवितुः
प्रसवे भिनोर्बुद्ध्यां पुष्पो हस्ताभ्यामुग्ने स्तेजसा
सूर्यस्य वर्चसेन्द्रस्येन्द्रियेण भिषिंचामि ॥ बलाय
श्रियेय शसेनायाय भूर्भुवस्वः अमृताभिषेकोस्तु
शान्तिः पुष्टिस्तुष्टिश्चास्तु ॥ ॥ गृहावे प्रतिष्ठास
क्तं तत्प्रतिष्ठितं नमयावाचा शंसन्त्यन्तस्माद्यद्यपि

आ. क.

७६

दूरत्रवपश्रं नुभतेगहानेवेनानाजि। गमिषतिग
हाहिपश्रं नाप्रतिष्ठाप्रतिष्ठा॥ सुप्रतिष्ठितमस्तु॥
॥ ॥ ॐ तं युज्ञं बृहिषि प्रोक्षन्तु रूषं जातमग्रतः।
तेन देवा अयजंत साध्या रूषयश्चुये वस्त्रं च सोम
देवत्यं लज्जायाः परिवारिताः। मयोपपादिते तु
भ्यं वाससीः प्रतिगृह्यतां॥ इति वस्त्रं॥ ॐ तस्माद्यु
ज्ञात्सर्वदुःखं संभूतं पृषदाज्यं॥ पश्रंतां श्रुक्नेवायु

राम

७६

व्यानारुण्यान्ग्राभ्याश्चुये॥ नवभिस्तनुभिर्युक्तं त्रि
गुणं देवतामयं॥ उपवीतं मयानीतं गृहाण परमेश्व
र॥ इति यज्ञोपवीतं॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वं दुःखं
चः सामानि जज्ञिरे॥ छंदोऽसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्त
स्मादजायत॥ श्रीखंडं चंदनं दिव्यं गंधाढ्यं सुमनो
हरं विलेपनं सुरश्रेष्ठं चंदनं प्रतिगृह्यतां॥ इति चंदनं॥
अक्षताश्च सुरश्रेष्ठाः कुंकुमोक्ता सुशोभिताः॥ मया

आ.क.

७७

निवेदिताभक्त्याग्रहाण परमेश्वर ॥ इति अक्षता ॥
ॐ तस्मादश्वा अजायंत ये केचो भूयादतः ॥ गावो
हजक्षिरे तस्मान्नस्माज्जाता अजावयः ॥ माल्या
दा निसुगंधी निमालत्यादा निमै प्रभो ॥ मया हता
नि पूजार्थं पुष्पाणि प्रतिगृह्यतां ॥ इति पुष्पं ॥ ॐ
अहिरिव भोगैः पर्येति बाहुं ज्यायां हेति परिबाध
मानः ॥ हस्तघ्नो विश्वा वयुना निविद्वान् पुमान् पुमा

राम

७७

सुपरीषातुविश्वतः। सुचंदनोद्भूतसदासुवर्णसुगंध
चूर्णसुमनोहरं च॥ अनेकगंधोच्युतवासुदेवगृहा
णदेवाय नमोनमस्ते॥ इति सुगंधद्रव्यं॥ ॐ केशवाय
नमः। तुलसीपत्रं समर्पयामि। नारायणाय नमः। तु
लसी० माधवाय नमः। तुलसी० गोविंदाय नमः। तुल
विष्णवे नमः। तुल० मधुसूदनाय नमः। तुल० त्रिवि
क्रमाय नमः। तुल० वामनाय नमः। तुल० श्रीधराय

आ. कं.

७८

नमः। तुलसी० हृषीकेशायनमः। तुलसी० मयनाभा
यनमः। तुलसी० दामोधरायनमः। तुलसी० संकर्षणा
यनमः। तुलसी० वासुदेवायनमः। तुलसी० प्रद्युम्ना
यनमः। तुलसी० अनिरुद्धायनमः॥ तुलसी० पुरु
षोत्तमायनमः। तुलसी० अधोक्षजायनमः। तुलसी०
नारसिंहायनमः। तुलसी० अच्युतायनमः। जनार्दना
यनमः। उपेंद्रायनमः। तुलसी० हरयेनमः। तुलसी०

रामः

७८

हरये नमः। तुलसी० श्रीकृष्णाय नमः। तुलसीपत्रं
सर्पयामि॥ ॥ अथ गजाननं अंग पूजा॥ गणेश्वराय
नमः। पादौ पूजयामि। गौरी पुत्राय० गुल्फौ पूजया
मि। दो मातुराय० जंघं पूजयामि। विघ्नेशाय नमः
। जानुनी पूजयामि॥ गजाननाय नमः। उरुं पूजया
मि। हेरंबाय नमः। कटिं पू० लंबोदराय नमः। वक्षस्य
लं पू० गणनायकाय० स्तनौ पू० विकटाय नमः। ह

आ.क.

७२

दयं० वक्रतुंडाय नमः॥ शिरसि पू० संकर महागणपत
ये नमः॥ सर्वांगं पूजयामि॥ ॥ ॐ यत्सुरुषं व्यदधुः कति
धार्य कल्पयन्॥ मुखं किमस्य कौबाहूका उरूपादी उ
च्येते॥ वनस्यतिरसो दूपागंधा द्योगंध उत्तमः॥ आग्ने
यः सर्वदेवानां धूपोयं प्रतिगृह्यतां॥ इति धूपं० ब्राह्म
णोऽस्य मुखमासीद्बुद्धिरांजन्यः कृतः॥ कुरुत देव्युप
देश्यः पुद्गाशूद्रो अजायत॥ भक्त्या दीपं प्रयच्छामि

रमः

७२

देवाय परमात्मने । आहिमानरया तू घोरा दीपो ज्योति
नमो स्तुते ॥ इति दीपं ॥ ॐ चंद्रमा मनसो जातश्चक्षुः
सूर्यो अजायत ॥ मुखो दिद्रश्चाग्निश्च प्राण द्वायु
रजायत ॥ नैवेद्यं गृह्यतां देवभक्तिमेह्य चला कुरु
॥ इक्षितं मेवरं देहि परत्रैव परां गतिं । इति नैवेद्यं ॥
महाविष्णुप्रमुखपंचायतनदेवताभ्यो नमः ॥ सो
पस्करं नैवेद्यं समर्पयामि । अमृतोपस्तरणमसि ॥

आ. क.

८०

ॐ प्राणाय स्वाहा । ॐ अपानाय स्वाहा । ॐ व्यानाय
स्वाहा । ॐ उदानाय स्वाहा । ॐ समानाय स्वाहा । ॐ
ब्रह्मणे स्वाहा ॐ स्वादुः पवस्व दिव्यायुजन्मने स्वादु
रिद्राय सुहर्वा तु नाम्ने ॥ स्वादु मित्राय वरुणाय वाय
वे बृहस्पतये मधुमा अदाभ्यः ॥ नैवेद्या तरेण आच
मनं समर्पयामि । हस्तप्रक्षालं समर्पयामि । मुख
प्रक्षालं स० करोद्वर्तनार्थं चंदनं समर्पयामि ॥ इं

राम

८०

दफलं मया देवस्यापितं पुरतस्तव ॥ तेन मे स फलावा
प्तिर्भवेज्जन्मनि जन्मनि ॥ फलं ० ॥ पुगी फलं महद्दि
व्यं नागवल्यादलैर्युतं । कर्पुरेष्वा समायुक्तं तांबूलं
प्रतिगृह्यतां ॥ इति तांबूलं ॥ हिरण्यगर्भगर्भस्थं दे
मवीजं विभावसो ॥ अनंतपुण्यफलदः अतः शान्तिं
प्रयच्छ मे ॥ इति दक्षिणा ॥ ॐ श्रिये जातश्रिय आ
निरियायुश्चिरं वर्यो जरितृभ्यो दधाति । श्रियं व

आ. दे
८१

साना अमृतत्वमायुर्भवन्ति सत्यासमिथ्यामित्तदो
॥ अत्रिय एवेनंत छि यामा दधाति संततमृचा वषट्क
त्यं संतत्ये संधीयते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद ॥ इति
नीराजनदीपं ॥ ॐ संसृष्ट धनमुभयं समाकृतम्
समभ्यंदन्तावरुणश्चमुन्युः ॥ भियंदधानाहृदयेषु श
त्रवः पराजिता सो अपुनिलयन्ता ॥ इति कर्पूरदीपं
॥ ॥ ॐ नाभ्या औसादन्तरिक्षं शीर्ष्मिदोः समवर्तत ॥

राम

८१

पुद्गोभूमिर्दिशुः श्रोत्रात्तथा लोका अकल्पयन् ॥
यानिकानिकानिचपापानिजन्मांतरकृतानिच ॥ तानि
तानिविनश्यन्तिप्रदक्षिणपदे ॥ इतिप्रदक्षिणा ॥ ॐ
सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिःसप्तसुमिधः कृताः ॥ देवा
यद्यज्ञतन्वाना अवध्न्युरुषं पशुं ॥ करचरणकृतं
वाकायजं कर्मजं वाश्रवणनयनजं वामानसं वाप
राधं ॥ विहितमविहितं वा सर्वमेतत्क्षमस्व जयज

पदे ३

आ.दे.प. यकरुणाब्धेश्रीमहादेवशंभो॥ इति नमस्कारं॥
८२
ॐ युज्ञे न युज्ञमयजंत देवास्ता निधर्माणि प्रथुमा
न्यासन्। ते ह नाकं महिमानः सचंतु यत्र पूर्वे साध्याः
संति देवाः॥ ॐ राजाधिराजाय प्रसह्य साहिने। न
मो वयं वैश्रवणाय कुर्महे। समे कामान् कामकामा
यमस्य। कामेश्वरी वैश्रवणे ददातु। कुबेराय वैश्रव
णाय। महाराजाय नमः। ॐ स्वस्ति साम्राज्यं भोज्यं

राम

८२

स्वाराज्यं वैराज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं ~~माहाराज्यं~~ माहाराज्यमा
धिपत्यमयं समंतपर्याया स्यात्सार्वभौमः सार्व
भुषः आन्तादापरार्धात्स्थित्यै समुद्रपर्यन्ताया
एकरात्रितितदप्येष श्लोकोभिर्गीतो मरुतः परि
वेष्टारो मरुतस्यावसन्गृहे। आविहितस्य काम
प्रेर्विश्वे देवाः सभा सद इति॥ महाविष्णुप्रमुख
पंचापतनदेवताभ्यो नमः। मंत्रपुष्पंजलिं सम

आ.दे.४ र्पयामि॥ अयं माताय पिताय जीवातुरागमत्तु। इदं
तव प्रसर्पणं सुबंधवेदि निरिहि। विश्वतश्चक्षुरुत
विश्वतो मुखो विश्वतो वा दुरुत विश्वतस्पातु॥ सं
वा दुभ्यां धर्मति संपतत्रेद्या वा भूमी जनये देव ए
कः॥ नमस्कारं समर्पयामि॥ आवाहनं न जाना
मि न जानामि तवार्चनं। पूजां चैव न जानामि क्ष
म्यतां परमेश्वर॥ मंत्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिही

राम

८३

नंसुरेश्वर॥ यत्सूजितं मया देव परिपूर्णं तदोस्तु मे॥ यद
क्षरपदभ्रष्टमात्राहीनं च यद्भवेत्। तत्सर्वक्षम्यतां दे
व प्रसीद परमेश्वर॥ प्रार्थनां समर्पयामि॥ एतानि आ
सनाद्यन्नगंधपूष्पधूपदीपनैवेद्यफलतांबूलदक्षणा
प्रदक्षिणा यथाज्ञानेन कृतेन पूजनेन तेन श्रीमहा
विष्णुप्रमुखपंचायतनदेवताभ्यः प्रार्थनां नमः॥॥
बाणरावणचंडीशर्नदीभंगीरितादयः॥ सदाशिव

आ. नी.
८४

प्रसादेन सर्वं गृहं तु शंभवाः ॥ ॥ सनकादिकदेव
ताभ्यो नमः । चंदनं समर्पयामि ॥ पुष्पं स. सकलपूजा
परिपूरणार्थं अक्षतां समर्पयामि ॥ ॥ इति देवपूजा
समाप्तः ॥ ॥ अथ सौरप्रारंभः ॥ ॥ उदुत्पमिति त्रयो
दशर्चस्य सूक्तस्य काण्वः प्रस्कण्वः सूर्यो देवता त्रिष्टु
पूर्छेदः । नवाद्या गायत्र्यो तस्मृचो रोगघ्नः । उपनिष
दंत्यो धर्चो द्विषघ्नः । चित्रदेवानां मितिषळ रूचस्य

राम
८४

कुत्सः सूर्यस्त्रिष्टुप् ॥ इंद्रं मित्रमिति द्वयोः ॐ च थ्यो दा
घ्नतमा स्कंदस्त्रिष्टुप् ॥ हंसः शुचिषदिति गोतमो वाम
देवः सूर्यो देवता । जगती छंदः ॥ यदत्येक उत्सूर्य इति ति
स्त्र उद्देता निसार्ध चतस्र एतासां वसिष्ठ ऋषिः सूर्यो दे
वता । त्रिष्टुप् छंदः । उदुत्पदं रतमिति बृहती । शीर्ष्म
इति सतो बृहती । तच्चक्षुरिति पुर उस्मिक् ॥ व एमहा
निति द्वयो भार्गवो दजमदग्निः सूर्यो देवता । त्रिष्टुप्

आं. नि.

८५

छंदः॥ पूर्वा बृहत्सु नरासतो बृहती॥ नमो मित्रस्येति
द्वादशर्चस्य सूक्तस्य सूर्यो भितपाः सूर्यो देवता। जगती
छंदः॥ दशमी त्रिष्टुप्॥ सूर्यो नो दिवस्या त्विति पंचर्चस्य
सूक्तस्य चक्षुः रूषिः॥ सूर्यो देवता। गायत्री छंदः। वि
भाट् बृहदिति चतुर्ऋचस्य सूक्तस्य। सूर्यः पुत्रः विभा
ट् रूषिः। सूर्यो देवता जगती छंदः। आयं गौरिति तृ
चस्य सार्वराज्ञी सूर्यो गायत्री। रूतं चेति तृचस्य मा

राम

८५

धुछंदसो अघमर्षणो भाववृत्तमनुष्टुप्। श्रीसविस
र्यनारायणप्रीत्यर्थसौरसूक्तजपे विनियोगः॥ ॥ ॐ
उदुत्पंजातवेदसंदेवं वहति केतवः। दृशे विश्वायुसूर्य
॥ अपत्येता यवो यथानक्षत्रायं त्यक्तुभिः सूर्याय वि
श्वचक्षसे॥ अदृश्रमस्य केतवो विरश्मयोजना अनु।
भ्राजंती अग्नयो यथा॥ तुरणि विश्वदर्शतो ज्योति
कृदसि सूर्य॥ विश्वमाभासिरोचनं॥ प्रत्यङ् देवानां

आ. सो.

८६

विशः प्रत्यङ् देविमानुषान् ॥ प्रत्यङ् विश्वं स्वर्गं शो ॥ १ ॥
येनापावकचक्षसाभुरण्यंतु जनां अनु । त्वं वरुण पश्य
सि ॥ विद्यामेषिरजस्तथ हामिमानो अक्तुभिः । पश्य
जन्मानि सूर्य ॥ सुप्तत्वा हरितोरथैव हंति देव सूर्य ॥
शोचिर्केशं विचक्षण ॥ अयुक्त सुप्तं ध्रुवः सरोर
थस्य नृपः । तामिरीति स्वयुक्तिभिः । उद्वयं तमसस्य
रिज्योतिष्यश्यंतु उत्तरं । दिवं देवना सूर्यमगन्मज्योति

राम

८६

रुत्तमे। उद्यन्तद्यमित्रमहआरोहन्नुत्तरादिवं॥ हृद्रोगं
ममसूर्यहरिमाणं च नाशय॥ भुकेषु मे हरिमाणं रोपु
णाकासु दध्मसि। अथोहारिद्रुवेषु मे हरिमाणं निद
ध्मसि॥ उदगादयमादित्यो विश्वेन सह सासुह॥ हि
षंतं मह्यं रंधयन्मो अहं हि षते रंधं॥ २॥ चित्रं देवानां
मुदगादनांकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः॥ आप्रा
द्यावापृथिवी अंतरिक्षं सूर्य आत्मा जगत्स्तस्य षष्ठ

आ. नी.
८७

सूर्यो देवी मुष संरोचमानां मर्यादयोषामुभ्येति पु
श्चात् ॥ यत्रानरो देवु यंतो युगानि वितन्वते प्रतिभुद्रा
यभद्रं ॥ भुद्राऽ अश्वा हरितः सूर्यस्य चित्रा एत ग्वा
अनुमाद्यासः ॥ नमस्यंतो दिव आष्टमस्युः परिद्या
वाष्टि वीर्यं तिस्र्यः ॥ तत्सूर्यस्य देवत्वं तन्महिम्नं मध्या
कर्तो विर्ततुं संजभा ॥ यदेदयुक्त हरितः सुधस्या
दाद्रात्री वा संस्तनुते सिमस्मे ॥ तन्मित्रस्य वरुणस्या

राम

८७

मिचक्षेसूर्यो रूयंरुणुतेद्यौरुपस्ये ॥ अनंतमुन्य
दुशदस्युपाजः रुह्मन्यदुरितः संभरंति ॥ अद्या
देवाउदितासूर्यस्यनिरहसः पिष्टानिरवद्या
त ॥ तनोमित्रोवरुणोमामहतामदितिः सिंधुः
पृथिवीउतद्योः ॥ ३॥ इदंमित्रवरुणमुग्निमादु
रथोदिव्यः ससुपुणैर्गुरुत्मान् ॥ एकसद्विप्रा
बहुधावदंत्युग्निंयुसंमातुरिश्वानमादुः ॥ रुह्मं

मु२

ओं नी.

८८

नियानंहरयः सुपुर्णा अणोवसानादिवमुत्पन्नंति
॥ त आर्वचन्तु स दना हृतस्यादि ह्युतेन पृथिवीयु
यते ॥ हंसः शुचिषद्वसुरंतरिक्षसद्भोतावे दिष
दतिथिर्दुरोणसत् ॥ नृषद्वरसद्वत्सद्भो मसद्व
जागोजाकृतुजा अद्रिजाकृतं ॥ यत्वा सूर्यसर्भा
नुरत्नमुसाविध्यदासुरः ॥ अक्षेत्रविद्यथाग्धोभु
वनान्यदीधयुः ॥ द्यौद्यसूर्यब्रवोनागाउद्यन्ति

मु६

८८

त्रायुवरुणायसुत्यं। वयं देवत्रादिते स्याम तव प्रिया सो
अर्यमन गृणं तः॥ उत्सूर्यो बृहदक्षीर्ष्यश्चेत्सुरु विश्वा
जनिमुमानुषाणं॥ समो दिवा दह शोरो च मानुः क्र
त्वा कृतः सुकृतः कर्तुमिभर्त॥ स सूर्यप्रतिपुरो नु
द्गा एभिस्तोमैभिरेत शोभिरेवैः॥ प्रनो मित्रायुवरु
णाय वोचो नागसो अर्यम्णे अग्नये च। विनः सुहसं
श्रु रूधोरदंतृता वनिा वरुणो मित्रो अग्निः॥ यच्छेत्तु

आ. नी.

८२

चंद्राउपुमंनो अर्कमानः कामं प्रपुरंतु स्तवानाः ॥ ॥
उदैति सुभोगा विश्वचक्षाः साधारणः सूर्यो मानु
षाणां ॥ चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्य देवश्रमे वयः सम
विव्यक्तमांसि ॥ उदैति प्रसवा ताजना नामुहान्के
तुरणवः सूर्यस्य ॥ समानं चक्रं पर्याविवृत्स न्यदे
त शो वहति धूर्षु युक्तः ॥ विभ्राजमान उषसा मुप
स्याद्रु मेरुदेत्यनुमद्यमानः ॥ एष मे देवः स विना

रामः

८२

चंचलं दयः समानं न प्रमिनाति धाम । दिवो रुक्म उ
रुचं क्षा उदेति दूरे अर्थस्तुरणि भ्राजमानः । नूनं ज
नाः सूर्येण प्रसूताः अयुन्नर्थानि क्लृण्वन् न पौंसि
॥ यत्राचक्रुर्मृता गातुर्मस्मेश्येनो न दीयुन्नन्वेति
पार्थः ॥ उदुत्यदर्शितं वपुर्दिव एति प्रतिदूरे ॥ यदी
माभुर्वहति देव एतं शो विश्वस्मे च क्षसे अरं ॥ शीर्षः
शीर्षो जगतस्तस्युष्यति समया विश्वमारजः ॥

आ. सो. र. सप्त स्व सारः सुविताय सूर्यं वहंति हरितोरथे ॥ तच्चक्षु
 ९० देवहितं शुक्रमुच्चरत् पश्ये मशुरदः शतं जीवे मशुर
 दः शतं ॥ बण्महौ असि सूर्यवळादित्यमहौ असि।
 महस्ते सतो महिमा पनस्यते द्वा देवमहौ असि ॥ बट्स
 र्यश्रवसा महौ असि सत्रा देवमहौ असि ॥ मद्गा देवा
 नाम सूर्यः पुरोहितो विभुज्योतिरदाभ्य ॥ ४ ॥ नमो मि
 त्तस्य वरुणस्य चक्षुसे महो देवाय तद्वर्तस्य पर्यत ॥ दू

राम

९०

रेदशेदेवजातायकेतवेदिवसुत्रायसूर्यायशंसत ॥
सामासुत्योक्तिःपरिपातुविश्वतोद्यावाचयत्रतन
नहानिच॥विश्वमुन्यन्तिविशतेयदेजतिविश्वाहो
पोविश्वाहोदेतिस्सूर्यः॥नतेअदेवःप्रदिवोनिवास
तेयदेतशेभिःपतरेरथुर्यसि॥प्राचीनमुन्यदनुव
र्ततेरजुउदन्येनज्योतिषायासिस्सूर्य॥येनस्सूर्यज्यो
तिषाधसितमोजगच्चविश्वमुदियर्षिभानुना॥तेना
वा॥

आ. क.

२९

स्मद्विश्वामनिरामनादुतिमपामावापदुषध्वंसुव।
विश्वस्यहिप्रेषितोरक्षसिन्नतमहेळयंनुच्चरसिस्वधा
अनु॥ यदद्यत्वासूर्योपुब्रवांसहेतनोदेवाअनुमंसी
रतुक्रतुं॥ तन्नोद्यावापृथिवीतन्नआपदंद्रः शृण्वं
तुमरुतोहवंवचः॥ माश्रूनेभूमसूर्यस्यसंदृशिभुदं
जीवंतोजरुणामशीमहि॥ ५॥ विश्वाहात्वासुमनसः
सुचक्षंसः प्रजावंतोअनमीवाअनागसः॥ उद्यंतं

राम

२९

त्वामित्रमहोदिवेदिवेज्यागूजीवाः प्रतिपश्येमस
 र्य॥ महिज्योतिर्विभ्रतं त्वाविचक्षण भास्वंतं चक्षु
 षेचक्षुषेमर्यः॥ आरोहंतं बृहत्तः पाजसुस्परिवुयं
 जीवाः प्रतिपश्येमस र्य॥ यस्येते विश्वा भुवनानि
 केतुना प्रचेरन्ते निचविशन्ते अकुभिः॥ अनागा
 स्त्वेन हरिकेश सूर्या ह्यहानो वस्यसो दिदि॥ शं
 नो भवचक्षसा शनो अह्रा शं भानुना शं हिमा शं

सावस्य ६

आ. क.

८२

चूलेन॥ यथाशमध्वंछमसदुशेलेतत्सूर्यद्रविलंघेहिचि
त्रं॥ अस्माकं देवा उभयायुजन्मनेशमयछतद्विषदेवतु
ष्यदे॥ अदत्तिवदूर्जयमानमाक्षितुतदस्मेशंयोररयोदे
धातन॥ यदोदेवाश्चक्रमजिह्वागुरुमनसोवाप्रयुतादे
वहेळनं॥ अरावायो नो अभिदुछुनायतेतस्मिन्तदेनो
वसवो निधेतन॥ ५॥ सूर्यो नो दिवस्यानुवातो अंतरिक्षा
त्॥ अग्निर्नः पार्थिवेभ्यः॥ जोषासवितर्यस्पतिहरः॥ श

८२

तं स वा अर्हति ॥ प्राहि नो दिद्युतः पतंत्याः ॥ चक्षुर्नो देवः संवि
 ता चक्षुर्ननु तपर्वतः ॥ चक्षुर्धाता दधातु नः ॥ चक्षुर्नाथे हि
 चक्षुषे चक्षुर्विरयेतु नूभ्यः ॥ संचेदं विचपश्येम ॥ सुशूदृशं
 त्वा वयं प्रति पश्येम सूर्य ॥ विपश्येम नृचक्षसः ॥ ७ ॥ विभ्रा
 दृहत्पिबतु सोम्य मध्वायुर्दधयज्ञपता च विद्रुतं ॥ वातज्जुतो
 यो अभिरक्षति त्मना प्रजाः पुपोष पुरुधा विराजति ॥ वि
 भ्राद्दृहत्सुभतं वाजसातं मंधं मे दिवो धुरुणे सत्यमपि

ओ.का.

९३

नं अमित्रहा वृत्रहा दस्युहं तमं ज्योतिर्जज्ञे असुरहा स प
लहा ॥ दूरं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं विश्वजिद्धं न जि
दुच्यते बृहत् । विश्वभ्रातृभ्राजो महिस्सूर्यो दृश उरुपत्र
थे सह ऊं ज्ञा अच्युतं । विभ्राजं ज्योतिषा स्वश्रग्विरो
चनं दिवः ॥ येनेमा विश्वा भुवना न्याभता विश्वकर्मणा
विश्वदेव्यावता ॥ ८ ॥ आयंगोः पृश्निरक्रमीदसदन्मात
रंपुरः ॥ पितरंच प्रयन्त्वः ॥ अंतश्चरति रोचुना स्य प्राणा

राम

९३

दपानुती॥ व्यख्यन्महिषोदिवं॥ त्रिंशद्दामुविराजतिवा
क्यते गायधीयते॥ प्रतिवस्तोरह्युभिः॥ ९॥ कृतं च
सत्यं चाभादान्नपुसोध्यजात॥ ततोराज्यायतुततः
समुद्रोअर्णवः॥ समुद्रादर्णवादधिसंवत्सरोअजाय
त॥ अहोरात्राणि विदधुर्द्विष्वस्यमिषतोवृक्षी॥ सूर्या
चंद्रमसौधातायथापूर्वमकल्प्यत्॥ दिवं च पृथिवीं चान
रिक्षमयोर्वः॥ १०॥ सवितापश्वातात्सवितापुरस्तात्स

य ३

आ. सौर.

२४

विनोत्तरात्तात्सविताधुरात्तात्॥ सविता नः सुवतु सर्वता
तिसविता नो रासता दार्यमार्युः॥ ॥ इति सौर समाप्तः॥

॥ अथ माध्यान संध्या प्रारंभः॥ ॐ केशवाय नमः। नाराय
णाय नमः। माधवाय नमः। गोविंदाय नमः। विष्णवे नमः।
मधुसूदनाय नमः। त्रिविक्रमाय नमः। वामनाय नमः। श्री
धराय नमः। हृषीकेशाय नमः। यक्षनाभाय नमः। दामो

राम

२४

दरायनमः। संकर्षणायनमः। वासुदेवायनमः। प्रद्युम्ना
यनमः। अनिरुद्धायनमः। पुरुषोत्तमायनमः। अधोक्ष
जायनमः। नारसिंहायनमः। अच्युतायनमः। जनार्दना
यनमः। उपेन्द्रायनमः। हरयेनमः। श्रीकृष्णायनमः। प्र
णवस्यपरब्रह्मऋषिः परमेष्ठी परमात्मादेवता। देवीगा
यत्री छंदः। प्राणायामे विनियोगः॥ ॐ भूः। ॐ भुवः स्वः।
महः। जनः। तपः ॐ सत्यं। ॐ भूर्भुवस्वः। तत्सवितुर्वरेण्यं

आ.क.

२५

भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ॐ आपो
ज्योतीरसो मृतं ब्रह्म भूर्भुवः स्वरे ॥ साध्या न संध्या युवाना
श्वेता श्वेतवस्त्रा श्वेतमाल्या श्वेतगंधानुलेपना वृषभ
वाहना रुद्रदेवत्या दक्षिणाग्नि उपस्थाना यजुर्वेदसं
हिता द्वितीया रुद्रसंध्या धर्मवती नाम्नी मम उपात्तदु
रितक्षयद्वारा श्राप रमेश्वर प्रीत्यर्थं साध्या न संध्या उ
पास्तिं करिष्ये ॥ आयातु वरदा देवि अक्षरं ब्रह्म संमि

राम

२५

तं॥ गायत्री छंदं सामातेदं ब्रह्म जुषस्व मे॥ यदङ्गा रूते
पापं तद्दहा त्वत्तिमुच्यते॥ सर्ववर्णं महादेवि संध्या वि
द्ये सरस्वति॥ अजरं अमरं देवि सर्वदेवि नमोस्तुते॥
ओ३ जो॑ सि॒ । सहो॑ सि॒ । बल॑ मसि॒ भ्राजो॑ सि॒ देवानां॑ धा
मना॑ मा॒ सि॒ । विश्व॑ मसि॒ विश्वा॑ युः॒ सर्व॑ मसि॒ सर्वा॑ युर
भि॒ भूरो॑ गायत्री॒ मावा॑ ह्यामि॒ सावित्री॑ मावा॑ ह्यामि॒
सरस्वती॑ मावा॑ ह्यामि॒ । छंद॑ ष॒ मावा॑ ह्यामि॒ ॥ आ

कु-

आ.क.

२६

पोहिषेति तृचस्य सूक्तस्य आंवरीषः सिंधुद्वीपऋ
षिः। ओषो देवता गायत्री छंदः॥ मार्जने विनियोगः
। ॐ आपो हि ष्ठा मयो भुवः। तान ऊर्जे दधात न। सु
हिरणा यु च क्षसे॥ यो वः शिव त मो रसः। तस्य भाजय
ते ह नः। उशती रि व मा तरः। तस्मा अरंग मा म वः।
मस्य क्षया यु जि न्व थ॥ आपो जु न र्य था च नः॥ ॥
आपः पु नं त्वि ति मंत्र स्या नारायण ऋषिः। ओषो दे

राम

२६

वता। अष्टाछंदः॥ मंत्राचमने विनियोगः॥ आपः पुनंतु
ॐ शिवी शिविर्वी पूता पुना तुमां। पुनंतु ब्रह्म ए स्यति ब्रह्म पूता पुना
तुमां॥ यदुच्छिष्टमहो ज्यु यद्वा दुश्चरितं मम॥ सर्वे पुनं
तुमां मां पो सुतां च प्रग्रहं स्वाहा। इत्युदके पात्वा। द्विराच
म्य॥ आपो हि षेति नवर्चस्य सूक्तस्य आ वरा षसिंधुद्वा
पत्न्यः। पंचमी वर्धमाना सप्तमी प्रतिष्ठा। अंत्ये दे अ
नुष्टुभौ। मार्जने विनियोगः ॐ आपो हि षामयो भुव

आ. क.

८७

स्तान् ऊर्जेर्दधातन। मुहेरणाय च क्षमे। योवः शिव तमो
र सुस्तस्य भाजयते हनः। उशुता रिव मातरः। तस्मा अ
रंगमा मवो यस्य क्षया यजिन्वथ। आपो ज नयथा च नः
॥ शं नो देवारुभिष्टयु आपो भवंतु पीतये। शं योरुभिस्त
वंतु नः। इशाना वार्या एण क्षयं ता श्वर्षणीना। अपो
या चामिभेषु जं॥ अक्लमे सोमो अब्रवा दंत विश्वानिभे
षु जा। अग्निं च विश्वशं भुवं॥ आपः पृणीत भेषु जं वरु

राम

८७

थंतने रमम ॥ ज्योक्कसूर्येदुरो ॥ इदमापुः प्रवहतय किंच
दुरितं मयि ॥ यद्वाहर्मभिदुद्रोहयद्वाशेषउतान्तं । आपि
अद्यान्वचारिषुरसेनसमगस्महि । पर्यस्वानग्न आग
हितं मांसं सजुवर्चसा ॥ ससुषीस्तदपसो दिवानक्तं च
ससुषीः । वरेण्यक्रतूरहमादेवी रवसे दुवे ॥ भद्रं नैति
मंत्रस्य ऐंद्रविमदरुषिः । अग्निपरमात्मा देवता । एक
पदा विराट्छंदः । सर्वशांत्यर्थजपे विनियोगः । ॐ भ

आ.क.

९८

दं नो अ॒र्षि॒वा॒त॒यु॒म॒नः॑ । अ॒ग्नी॒रक्ष॒तु॒जा॒त॒वे॒दाः॑ । रु॒तं॒ च॒ ति
तृ॒च॒स्य॒मा॒धु॒लं॒ द॒सो॒ अ॒घ॒म॒र्ष॒णो॒ भा॒व॒वृ॒त्त॒म॒नु॒ष्टु॒प् । अ॒घ
म॒र्ष॒णे॒ वि॒नि॒यो॒गः॑ । रु॒तं॒ च॒ स॒त्यं॒ च॒ भा॒द्रा॒त॒प॒सो॒ ध्य॒जा॒य
त॑ । त॒तो॒रा॒त्र्य॒जा॒य॒त॒त॒तः॑ स॒मु॒द्रो॒ अ॒र्ण॒वः॑ । स॒मु॒द्रा॒द॒र्ण॒वा॒द
धि॒सं॒व॒त्स॒रो॒ अ॒जा॒य॒त॑ । अ॒हो॒रा॒त्रा॒णि॒ वि॒द॒धु॒दि॒श्व॒स्य॒मि
ष॒तो॒ व॒शी॑ । स॒ूर्या॒ च॒ द्र॒म॒सो॒ धा॒ता॒य॒था॒ पूर्व॒म॒क॒ल्प॒त् । दि
वं॒ च॒ पृ॒थि॒वा॒चा॒न॒ रि॒क्ष॒म॒यो॒ स्वः॑ ॥ द्र॒मं॒ ध्ये ॥ ॐ॒ भूर्भु॒व

यद्
९८

सः॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धामहि धियो यो नः
प्रचोदयात्॥ श्रीसूर्याय नमः॥ हे सः शुचिषदि तिगो
तमो वामदेवः सूर्यो जगती॥ सूर्याय अर्घ्यदाने विनियो
गः॥ ॐ हे सः शुचिषदसुरंतरिक्षसद्भो तविदिषदतिथि
दुरोणसत् नृषद्वरसदतसद्भो मुसदङ्गागोजा रूतुजा
अद्रिजा रूतं॥ सवित्र इदमर्घ्यदत्तं नमः॥ इति सकृदर्घ्य
दत्त्वा॥ ॥ द्विराचम्य प्राणानायम्य॥ उदुत्य मित्रयो दशस्य

च ७

आ. मा.

२२

सूक्तस्य कण्वः पुत्रः प्रसूक्तपुत्रः ऋषिः । सूर्यो देवतानवाद्यागा
यश्चाच्छंदः । अंत्याश्वतस्त्रो नुष्टुभः । सूर्योपस्थाने विनियो
गः ॐ उदुत्यं जवेदसं देवं वहति केतवः । दृशे विश्वायस्
र्यं ॥ अपत्येतापवो यथानक्षत्राय त्यक्तुर्भिः । सूर्याय वि
श्वचक्षसे ॥ अदृश्रमस्य केतवो विरश्म योजनो अनु आ
जंता अग्नयो यथा ॥ तुरलि विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि स्
र्यं ॥ विश्वमाभासिरोचुनं । प्रत्यङ् देवानां विशः प्रत्यङ्

त ३

राम

२२

देवानो विशाः प्रत्यङ् देषिमानुषान् ॥ प्रत्यङ् विश्वे स्वर्दे
शे ॥ १॥ ॥ येनापावकचक्षसाभुरण्यंतं जनां अनु । त्वं व
रुण पश्यसि । विद्यामेषिरजस्पृथ्वहामिमानो भक्तुभिः
॥ पश्यन्मानि सूर्य ॥ सप्तत्वा हरितोरथे वहंति देव सूर्य
॥ शोचिर्केशं विचक्षण ॥ अयुक्त सप्तभुं ध्रुवः सरोरथस्य
न पश्यः । तामिर्याति स्वयुक्तिभिः । उदयंतं सस्य रिज्यो
तिष्य श्यंत उत्तरं ॥ देवं देवत्रा सूर्यमगन्मज्योतिरुत्तमं ॥

आ-मा-

१००

पु॒यन्नु॒द्यमि॒त्रम॒हआ॒रोह॒न्नुत्त॑रु॒दिर्व॑ ॥ ह॒द्रो॒गंम॑र्म॒सर्ष॑
ह॒रिमा॑लं॒चना॒शय॑ ॥ शु॒र्केषु॑ मे॒ह॒रिमा॑लं॒रोप॑णा॒कासु॑
द॒ध्मसि॑ ॥ अ॒र्थोहा॑रि॒द्रुवेषु॑ मे॒ह॒रिमा॑लं॒निद॑ध्मसि ॥
उ॒द॒गाद॒यमा॑दि॒त्योवि॒श्वेन॑ सह॒सास॒ह॑ ॥ द्वि॒षंतु॑ म॒ह्यंरु॑ध॒य
न्मो॒अ॒हंदि॑षु॒तेर॑धं ॥ २॥ या॒सदा॑सर्व॒भूता॑ नि॒स्याव॑रा॒णि
चु॒राणि॑ च । सा॒यं प्रा॒तर्न॑म॒स्यंति॑ सा॒मास॑ध्या॒अ॒भिर॑क्ष॒न्ते
नमः॑ ॥ प्रा॒न्त्येदि॑शे॒द्रा॒यन॑मः । अ॒ग्नये॑दि॒शेअ॒ग्नये॑न

राम

१००

मः। दक्षणे दिशे यमाय नमः। निर्ऋते दिशे निर्ऋते नमः।
प्रतीच्ये दिशे वरुणाय नमः। वायव्ये दिशे वायवे नमः।
उदीच्ये दिशे सोमाय नमः। ईशान्ये दिशे ईशाय नमः।
ऊर्ध्वे दिशे ब्रह्मणे नमः। अधराये दिशे पृथिव्ये नमः।
अतो देवा अवंतु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे ॥ पृथिव्याः स
प्त धामभिः ॥ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदं। सम
हमस्य पांसुरे ॥ स्थाना पृथिवि भवानक्षरा निवेशना ॥

यछानः शर्मसप्रथः ॥ गिरसशोन्यगार्ग्येति त्रिप्रवरान्वि
 तगार्ग्यगोत्रोत्पन्नोहं । ऋग्वेदस्य आश्वलायनशाखवळ
 शाखाध्यायी ॥ अमुकशर्माहं ॥ भोगरो अभिवादयामि
 भूतिश्रुद्धिं कृत्वा ॥ अपसर्पतु ये भूता ये भूता भू
 मिसंस्थिता ॥ ये भूता विघ्नकतरितेन श्यंतु शिवाज्ञया
 । अपक्रामंतु भूतानि पिशाचाः सर्वतोदिशं सर्वेषाम
 विरोधेन ब्रह्मकर्मसमारभेत् पृथ्विति मंत्रस्य मेरुष्ट

११९
शुक्रपिः। कूर्मपृष्ठो देवता। सुतच्छन्दः। आसने विनियोगः।
पृथिव्यया धृता लोका देवित्वं विष्णुना धृता॥ त्वंच
धारय मां देवि त्रिकुरुचासनं॥ अंगुष्ठाग्रतः गोविंदं नर्ज
न्या तुमही धरं मध्यमायां हृष्टी केशमनामि कर्णा त्रि
विक्रमं। कनिष्ठिक्यां न्यसेद्विष्णुं करमध्ये तु माधवं। ए
वं च करविं न्यासं सर्वपापप्रणाशनं॥ भूः पादाभ्यां नमः
भुवः जानुभ्यां नमः। स्वः करिभ्यां नमः। महानाभ्ये नमः॥

आ.स.

702

अग्निमुख। ब्रह्मशिर। विष्णुहृदय। रुद्रोलांतं। पृथ्विकुक्षिः
॥ सारख्यापनसंगोत्र। त्रिपदागायत्री अष्टाविंशतिसंख्या
गायत्र्याजपमहंकरिष्ये ॥ अथ ध्यानं ॥ ॥ मुक्ताविद्रु
महेमनीलधवलैल्लायै मुखे व्यक्षणेः। मुक्ताविंदुनिव
द्वरत्नमुकुटातत्त्वार्थवर्णाम्बिकां ॥ गायत्रीवरदाभया
कुशकशाशुभ्रंकपालंगुणं। शिखंचक्रमथारविंदयु
गुलंहस्तवहंती भजे मू ॥ सुमुखं संपुटं चैव वितथं विस्त

आ-नी- १०३ तंतथा ॥ द्विमुखं त्रिमुखं चैव चतुः पंचमुखं तथा ॥ षड्मुखं
धोमुखं चैव व्यापको जलिकं तथा ॥ शकटं यमपाशं च
गन्धितं चोन्मुखं मुखं ॥ प्रलंबं मुष्टिकं चैव मत्स्य कूर्मौ
वराहकौ ॥ सिंहाक्रांतं महाक्रांतं मुद्गलं पल्लवं तथा ॥ ॥
एता मुद्राः चतुर्दशः ॥ ॥ गायत्री जपं कृत्वा ॥ नमो ब्रह्म
ण्य देवाय गोब्राह्मणे हिताय च ॥ जगद्धाताय कृष्णाय
गोविंदाय नमो नमो गोविंदाय नमो नमः ॥ उत्तमेशिखरे

राम

१०३

ज्ञातेभूत्यापर्वतमूर्धनि॥ ब्राह्मणेभ्योभ्यनुज्ञानागुह्य
देवियथासुखं॥ स्तुतोमयावरदावेदमाताप्रचोदयन्ति
पवनेदिज्ञाता॥ आयुः पृथिव्यांद्रविणी। ब्रह्मवर्चसंम
संदत्वाप्रजातुंब्रह्मलोकं॥ ब्रह्मलोकायनमः विष्णुलो
कायनमः॥ रुद्रलोकायनमः। संध्यायेनमः। श्रीगुरु
भ्योनमः। श्रीवेदपुरुषायनमः। केशवाय नमः। माध
वाय नमः। गोविंदाय नमः। विष्णवे नमः। मधुसूदनाय नमः। त्रिविक्रमाय नमः। वा

आ.का. मनाय. श्रीधराय. हृषीकेशाय. वसनाभाय. दामोदराय.
 १०४ संकर्षणाय. वासुदेवाय. प्रद्युम्नाय. अनिरुद्धाय. पुरुषो
 त्तमाय. अधोक्षजा. नारसिंहाय. अच्युताय. जनार्द
 नाय. उपेन्द्राय. हरये. श्रीकृष्णाय. प्रणवस्य परब्रह्म
 ऋषिः। परमेश्वरी परमात्मा देवता देवी गायत्री छंदः। प्रा
 णायामे विनियोगः। ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ
 जनः ॐ तपः ॐ सत्यं ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः। तत्सवितुर्वरेण्यं.

ॐ

राम

१०४

ओं आपो ज्योतीरसो मृतं ब्रह्म भूर्भुवस्वरो ॥ अनेन माध्या
नसंध्याउपासनेन भगवान् श्री परमेश्वरः प्रीयतां नमः
॥ ॥ ७ ॥ ॥ इति माध्यानसंध्या समाप्तः ॥ ॥ केशवा
दित्रिभिः पीत्वा द्वाभ्यां प्रक्षालयेत्करो ॥ द्वाभ्यां मोष्ठौ स
मृज्या च द्वाभ्यां मुन्मार्जनं भवेत् ॥ एकेन हस्तं प्रक्षाल्य
पादावथ शिरोरपि ॥ आस्य नासाक्षिकर्णेन नाभिह
तूकंठबाहुषु ॥ ॥ अप्रोक्षितजपस्थानशुक्रोहरति

आ. मा.
१०५

तज्जपं॥ तज्जाप्यंनिःफलंयां तिललाटेदिलकाकृतिः
॥ ॥ योरुद्रो अग्नेयो असुय ओषधीषु योरुद्रो विश्वा
भुवना विवेशु तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥

अथ ब्रह्मयज्ञप्रारंभः॥ ॥ अपसर्पतु वामदेवो भू
तान्यनुष्टुप् भूतोत्सर्जने विनियोगः। अपसर्पतु ये
भूता ये भूता भूमि संस्थिता। ये भूता विघ्नकर्तार ते
न स्यंतु शिवाज्ञया। अपक्रामंतु भूतानि पिशाचा

१०५

सर्वतोदिशं । सर्वेषामविरोधेन ब्रह्मकर्मसमारभेत
॥ एथिवीतीमंत्रस्य मेरुष्टुष्टरूषिः । कूर्मष्टुष्टो देवता
सुतबृहदः ॥ आसने विनियोगः । एथिवत्तया धृता
लोका देवित्वं विष्णुना धृता । त्वंचधारय मां देवि
पवित्रं कुरु चासनं । विद्युदसि विद्य मे पश्मान् मृता
स्तस्य मुपैमि ॥ प्रणवस्य परब्राह्मरूषिः । परमेशी
परमात्मा देवता । देवी गायत्री छंदः । व्याहृतीर्नास

आ. ब्रा. च.

१०६

मानां विश्वामित्रजमदग्निर्भरद्वाजभृगवरूषयः ।
अग्निर्वायुः सूर्यप्रजापतयो देवता । गायत्र्युष्मिगनु
ष्टुबृहत्यम्बुदासि । गायत्र्या विश्वामित्रः सविता गा
यत्री । अग्निमीळ इत्यादीनां छंदसां मधुछंदादयो रू
षयः । अग्न्यादयो देवताः । गायत्र्यादीनि छंदसासि ॥
ब्रह्मयज्ञजपे विनियोगः । ॐ भूर्भुवस्वः । तत्सवितुर्व
रेण्यं ॥ भर्गो देवस्य धामहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

राम

१०६

ॐ भूर्भुवस्वः । तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धामहि ॥ धियो
यो योनः प्रचोदयात् ॥ ॐ भूर्भुवस्वः । तत्सवितुर्वरेण्यं
भर्गो देवस्य धामहि धियो योनः प्रचोदयात् ॥ ॐ अग्नि
माळे पुरोहितं । यज्ञस्य देवमृत्विजं । होतारं रत्नधातमं
॥ अग्निः पूर्वभिर्ऋषिभिः । ईदृशान् नृत्तनेरुत । स देवा ए
ह वक्षति । अग्निना रयिमश्नवता पोषमेव दिवे दिवे । य
शसं वारवत्तमं । अग्नेयं यज्ञमध्वरं । विश्वतः परिभू

आ० क० रसि। स इ देवेषु गच्छति। अग्निर्होता कुर्विक्रतुः। सत्यश्चि
 १०७
 त्रश्रवस्तमः। देवा देवेभिरागमत्॥ १॥ यदंगदुश्रुषुत्वं। अ
 ग्ने भद्रं करिष्यसि। तवेतत्सत्यमंगिरः। उपत्वाग्ने दिवे दिवे॥
 दोषावस्तर्धियावयं। न मो भरत एमसि॥ राजतमध्व
 राणां। गोपामृतस्य दादिविं। वर्धमानं स्वेदमे। सनः
 पितेर्वसुनवे। अग्ने स पायुनो भव। स च खानस्वस्तये
 ॥ २॥ वायुवायाहिदर्शत। अग्निर्वैदेवनामवसो वि

राम

१०७

सुः परमः। अथ महाव्रतं। एष पंथा एतत्कर्म। अथातः सं
हिताया उपनिषत् विदामघवन्विदा। महाव्रतस्य पंच
विंशतिं सामिधेयः। इषेत्वा जेत्वा। अग्न आयाहि वीत
ये। शंने दिवीरुभिष्टये। अथेतस्य समाम्नायस्य॥ समा
म्नायः समाम्नातः। मय रसतजघ्न नलग संमितं। गौः।
ग्मा। पंचसंवत्सरमयं। अथ शिक्षां प्रवक्ष्यामि। वृद्धिरा
दैवु। योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं। नारायणं नमस्कृत्य। अथा

अ. का.

१०८

तो धर्मव्याख्यास्यामः। अथातो धर्मजिज्ञासा। अथातो
ब्रह्मजिज्ञासा। तच्छंयोरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञ
पतये देवास्तुस्तिरस्तु नः स्तुस्तिर्मानुषेभ्यः। उर्ध्वजिगातु
मेषु जं। शन्नो अस्तु हि पदेशं चतुष्पदे ॥ ॐ नमो ब्रह्मणे न
मो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्ये नम औषधीभ्यः। नमो वाचे
नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे महते कशेभि ॥ इति त्रिः।
ॐ ब्रह्म भूर्भुवस्वः। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

राम

१०८

॥ इति ब्रह्मयज्ञः समाप्तः ॥ ॥ ॥ ॥

देवतास्तर्पयति। प्रजापतिस्तृप्यतु। ब्रह्मातृप्यतु वेदा
स्तृप्यंतु। देवास्तृप्यंतु। ऋषयस्तृप्यंतु। सर्वाणि छंदोऽसि
तृप्यंतु। ॐ कारस्तृप्यतु। वषट्कारस्तृप्यतु। व्याहृतय
स्तृप्यंतु। सावित्रीतृप्यतु। यज्ञास्तृप्यंतु। द्यावापृथिवी
तृप्येतां। अंतरिक्षं तृप्यतु। अहोरात्राणितृप्यंतु। सांख्या
स्तृप्यंतु। सिद्धास्तृप्यंतु॥ समुद्रास्तृप्यंतु। नद्यस्तृप्यंतु।

आ.तर्प.

१०८

~~सुगन्धसुगन्ध~~। ~~कवचसुगन्ध~~। गिरयुस्तृप्यंतु। क्षेत्रौषधि
वनस्पतिगंधवीर्यरसस्तृप्यंतु। नागास्तृप्यंतु। वयं सि
तृप्यंतु॥ गावस्तृप्यंतु। साध्यास्तृप्यंतु। विप्रास्तृप्यंतु। य
क्षांस्तृप्यंतु। रक्षांस्तृप्यंतु। भूतानितृप्यंतु। एवमेता
नितृप्यंतु॥ ॥ अथ रुषयः॥ ॥ शतर्चिनस्तृप्यंतु। मा
ध्यामास्तृप्यंतु। ~~गृत्समदस्तृप्यंतु~~।
विश्वामित्रस्तृप्यंतु॥ वामदेवस्तृप्यंतु॥ अत्रिस्तृप्यंतु।

राम

१०८

~~भरदाजस्तप्यता वसि~~
ष्ठस्तप्यतु। प्रगाथास्तप्यंतु। पावमान्यस्तप्यंतु। सुद्रस्
क्तास्तप्यंतु। महास्तक्तास्तप्यंतु॥ ॥ अथ प्राचीनातीति
॥ अथ जीवत्यितुकस्यापसव्येविशेषमाह॥ अपसव्यंदि
जाग्राणां पित्र्ये सर्वत्र कीर्तितं। अप्रकीर्तयितव्यं माता
पित्रोस्तु जीवितोरिति शिष्टाचारात्। सुमंतुजे मिनीवै
शपायनपैतुस्तत्र भाष्यभारतमहाभारतधर्माचार्या

स

आ.तर्प.

११६

सुप्यंतु। जानंति बाहवि गार्ग्यगोतम शाकल्यवाभ्रव्यमा
इकेया सुप्यंतु। गगरिवाचक्रवी तृप्यंतु। अदुवा प्राताथेया
तृप्यंतु। सुलभा मेत्रेया तृप्यंतु। कहोळंतर्पयामि। कौषी
तकंतर्पयामि। महाकौषातकंतर्पयामि। पैग्यंतर्पयामि
। महापैग्यंतर्पयामि। सुयज्ञंतर्पयामि। शाखायनंतर्पया
मि। ऐतरेयंत० महेतरेयंत० शाकलंत० बाष्कलंतर्पयामि।
सुजातवक्रंत० औदवाहंत० महोदवाहित० सोजामित०

राम

११६

शौनकं त० आश्वलायनं त० ये चान्ये आचार्यास्ते सर्वे त्वय्यं
तु ॥ प्रतिपुरुषं पितृस्तर्पयामि ॥ अस्मत्पितरं अमुकश
र्माणां अमुकगोत्रं वसुरूपं स्वधानमस्तर्पयामि । एवं त्रिः
॥ तातां वा तृतीयं सपत्नजननीमातामहादित्रयं । सस्त्रि
स्त्री तनयादितातजननीसभ्रातरसस्त्रियः । तातां वा
त्माभगिन्यपत्यधवयुकजायापितासद्गुरुशिष्याम्नाः
पितरौ महालयविधौ तर्पितव्या तर्पणे ॥ आब्रह्मस्तं भ

आ-वेभ

१११

पर्यंतं देवरूपि पितृमानवः। तृप्यंतु पितरः सर्वमातृमाता
महादयः। अतीतकुलकोटीनां सप्तदीपनिवासिनां। आब्र
ह्मभुवनां लोके इदमस्तु तिलोदकं। ये केचास्मत्कुले जाता अ
पुत्रा गोत्रिणस्मृतः। ते गृहंतु मया दत्तं वस्त्रं निष्पाद्य नो
दकं॥ इति उत्तरीयवस्त्रं ततो निष्पाद्य॥ ॥ इति तर्पणं स
माप्तः॥

॥ अथ वैश्वदेवप्रारंभः॥ ॥ केशवा राम
दि प्राणानायम्प॥ अद्य पूर्वाच्चरितवर्तमान एवंगुणविशेषः॥

विशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ मम आत्मनः श्रुतिस्मृतिपुरा
णां कृत्वा फलप्राप्त्यर्थं अन्नसंस्कारार्थं पंचसुनादोषपरिहा
रार्थं सायं प्रातर्वैश्वदेवारव्यं कर्म करिष्ये ॥ जुष्टोदमूना आ
त्रेयो वसुश्रुतौ ग्निस्त्रिष्टुप् । अग्न्या वाहने विनियोगः ।
ॐ जुष्टोदमूना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुप याहि वि
द्वान् ॥ विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्याशत्रूयुतामाभरा
भोजनानि ॥ एह्यग्न इह होतानि षीदादव्यः सुपुर ए

आ.क.

११२

नाभवानः॥ अर्वतां तुरोदसा विश्वमिन्वेयजामुहेसो म
नुसायदेवान्॥ इत्यक्षतेरावाह्य। आछादनंदूराकृत्यास
मस्तन्याहतीनां परमेष्वी प्रजापतिः प्रजापतिर्वहती। अ
ग्निप्रतिष्ठापने विनियोगः॥ भर्भुवस्वरों प्रतिष्ठा। रुक्म
कनामानमग्निप्रतिष्ठापयामि॥ चत्वारिंशंगां गौतमे वा
मदेवो ग्निस्त्रिष्टुप्। अग्निमूर्तिध्याने विनियोगः॥ ॐ
चत्वारिंशंगां त्रयो अस्य पादो द्वे शीर्षे सप्तहस्ता सो अ

राम

११२

अस्य ॥ त्रिधा वृद्धो वृषभो रोरवी निमुहो देवो मर्त्या
आर्विवेश ॥ सप्तहस्तश्चतुःश्रृंगः सप्तजीह्वो द्विशिर्ष
कः ॥ त्रिपात्सु सन्नवदनसुखासीनः शुचिस्मितः ॥ स्वा
होतुर्दक्षिणे पार्श्वे देवां वामे स्वधांतया विभ्रदक्षिण
हस्ते स्तुशक्तिमन्तं सुचं सुवं ॥ तोमरं व्यजनं वामे धृत
पात्रं वधारन ॥ आत्माभिभुखमासीन एवं रूपो हुता
शनः ॥ अग्निवैश्वानरशो दिल्यगोत्रमेष ध्वजप्राङ्मु

आ.क.
११३

खोममसंमुखोवरदोभव॥परिसमोहनं।परिस्तरणं॥
पर्युक्षणं॥विश्वानिनद्रत्यनयोर्वसुश्रुतोग्निस्त्रिष्टुप
अग्न्यर्चनेविनियोगः॥ॐविश्वानिनोदुर्गहाजातवे
दः।सिंधुंननावाडुरितार्तिपर्वि।अग्नेअत्रिवन्त्रम
सागणानः॥अस्माकंबोध्याविनातुनूनां।वयस्त्वाह
राकुरिणामन्यमानः॥अमर्त्यमर्त्याजोहवामि॥जात
वेदोयशोअस्मासुधेहि।प्रजाभिरग्नेअमृतत्वमश्या॥

राम

१२३

यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उलोक मग्ने हृणवस्यो नः । अ
श्विनं स पुत्रि एं वारवंतं गोमते रयिं न शते स्वस्ति ॥ आत्मा
नं चालं कृत्य । हस्तं प्रक्षाल्य ॥ ॐ सूर्याय स्वाहा ॥ सूर्य
याये दं नमः ॥ ॐ प्रजापतये । प्रजापतय इदं नः ॥ ॐ
अग्नये । अग्नये । अग्नये । ॐ प्रजापतये स्वाहा । प्र
जापतय इदं । ॐ सोमाय वनस्य तये स्वाहा । सोमा
य वनस्य तय इदं । ॐ अग्नीषोमाभ्यां स्वाहा । अग्नी

आ. वे. ११४

११४
आ. वे. ११४
ॐ इन्द्राग्निभ्यामिदं० इन्द्राग्निभ्यामि
दं० द्यावापृथिवीभ्यामिदं० द्यावापृथिवीभ्यामिदं० ॐ
धन्वतरये स्वाहा। धन्वतरय इदं० इन्द्राय स्वाहा। इन्द्र
येदं० विश्वेभ्यो देवेभ्यस्वाहा। विश्वेभ्यो देवेभ्य इदं०
ब्रह्मणे स्वाहा। ब्रह्मण इदं० ॐ भूस्वाहा। अग्नये इदं०
ॐ भुवस्वाहा। वायवे इदं० ॐ स्वस्वाहा। सूर्यायेदं०
ॐ भूर्भुवस्वस्वाहा। प्रजापते इदं०॥ अथ बलिहरणं॥

राम

११४

अग्नेर्वायव्यदेशेतिष्ठन्॥ अग्नेत्वं न दूति च तसृणां गोपा
यनालोपायनावाबंधुः सुर्वधुः श्रुतबंधुर्विप्रबंधुश्चैके
कर्वाकूषयः॥ अग्निर्देवता द्विपदा विराट् छंदः॥ अग्नि
उपस्थाने विनियोगः॥ ॐ अग्नेत्वं नो अंतमउत त्राता
शिवो भवावरूथ्यः॥ वसुर्गुनिर्वसुश्च वा अछानक्षिसु
मत्तमं रयिंदाः॥ स नो बोधि श्रुधा हवसु रूपाणि अ
घायुतः समस्मात् तत्त्वा शोचिषदा दिवः सुम्नायन्

आ.क.

११७

नमामहे सखिभ्यः ॥ मानस्तोक इत्यस्यांगिरसः कुत्सो
रुद्रो जगती ॥ विभ्रतिग्रहणे विनियोगः ॥ ॐ मानस्तो
केतनये मानः आद्यो मानो गोषु मानो अश्वेषु राशिषः
॥ वीरान्मानो रुद्रभा मि तो व धी र्हु वि ष्मं तुः सद मि त्वा
हे ॥ ॐ त्र्या यु षं ज म द ग्नि रि ति ल ला रे । क श्य प स्य त्र्या
यु ष मि ति कं टे । ॐ अ ग रू प स्य त्र्या यु ष मि ति ना भौ ।
ॐ य दे वा नां त्र्या यु ष मि ति द क्षि ण रं क धे । त न्मे अ रु

राम

११७

आयुषमिति वामस्कंधे । ॐ शतायुषमिति शिरसि धा
रयेत् ॥ ॐ च मे स्वरश्च मे यज्ञोपचते नमश्च । यत्ते न
नंतस्मे त उपयत्तेति रिक्तं तस्मे ते नमः । परित्तरणान्यु
त्तरे विसृजेत् ॥ अग्निं परिसमुह्य ॥ अग्नये नमः विले
पनार्थं चंदने समर्पयामि ॥ अक्षतांस-पुष्पं सम-धूपं
दापं-नैवेद्यं-सकल पूजापरिपूरणार्थं अक्षतांसम
र्पयामि ॥ अग्नये नमः । ॐ स्वस्ति श्रद्धा मेधा यश

आ. ब्रा.

१२८

प्रज्ञाविद्याबुद्धिं श्रियं बलं। आयुष्यं तेज आरोग्यं देहि
मे हव्यवाहनः॥ प्रमादात् कुर्वतां कर्म प्रच्यवेता ध्वरे
षु यत्॥ स्मरणं देव तद्विष्णोः संपूर्णं स्यादिति श्रुतिः॥
अनेन सायं प्रातर्वैश्वदेवारव्येन कर्मणा तेन श्रीभग
वान् नरयज्ञनारायणस्वरूपी परमेश्वरः प्रीयतां नमः॥
॥ इति वैश्वदेव समाप्तः॥ ॥ अथ ब्राह्मणभोजनं ॥ ॥
अद्य पूर्वी श्रुतिस्मृतिपुराणे क्तफलप्राप्त्यर्थं ब्राह्म

११८

णभोजनं च करिष्ये ॥ तथा ब्राह्मणपूजनं च करिष्ये ॥ ॥
प्रयत्नपाणिः शरुणं प्रपद्ये सुस्ति संवाधे धर्मयं नो अस्तु
॥ इति पाद्यं भूमिदेवाग्रजन्मासित्वं विप्रपुरुषोत्तम । प्र
त्यक्षो यज्ञपुरुषो अर्घ्यायं प्रतिगृह्यतां ॥ इदमर्घ्यं ॥ आ
चमनं । गंधाः पांतु । सौमंगल्यं स्तु । अक्षताः पांतु । आयु
ष्यमस्तु । पुष्पाणि पांतु । सौश्रियमस्तु । तांबूलानि पां
तु । ऐश्वर्यमस्तु ब्राह्मणेभ्यः धूपं । नमो ब्राह्मणेभ्यः । दी

चा ५

आ. ब्रा.

११८

पं। नमोऽस्त्वनंताय सहस्रमूर्तये सहस्रपादाक्षिशिरोर
बाहवे सहस्रनाम्ने पुरुषाय शाश्वते सहस्रकोटीयुग्मधा
रिलेनमः॥ सकळाराधने स्वर्चितमस्तु॥ अस्तु सकला
राधने स्वर्चितं॥॥ परिवेषणं कृत्वा॥॥ ॐ भूर्भुवस्वः।
तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचो
दयात्॥ पात्रे प्रोक्ष्य॥ ॐ प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो वि
श्वा ना निपरितावभूव। यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अ

जा१

राम

११८

स्तुवयं स्यात्तु न चो रयी णा ॥ एको विष्णुर्महद्भूतं पृथक्
तां न्यत्रैकं नृणां श्री नृलोकां व्याप्य भूतात्मा भुंक्ते विश्वभु
गव्यं ॥ अनेन ब्राह्मण भोजनेन भगवान् श्री परमेश्व
रः प्रीयतां नमः ॥ यंतु नृदयो वर्षं तु पुर्जन्याः ॥ सुषि
प्यला ओषधयो भवेन्तु ॥ अं नृवता मोदुन र्वता मा मिक्ष
पतां ॥ एषां राजा भूया सं ॥ ओदुन मुद्रुवते ॥ परमेश्वा ए
षः यतोदुनः ॥ मरु मा मे वै म्रि यं गमयति ॥ हरहरहा देव

आ.क.

१२०

तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ सत्यं त्वर्तेन परिषिंचामि ॥ भस्वाहा
भुवस्वा स्वस्वाहा भर्भुवस्वस्वाहा ॥ भूयतये नमः ॥ भुवन
पतये नमः ॥ भूतानां पतये नमः ॥ २ ॥ ॐ चित्रावस्वाहा ॥
चित्रगुप्ताय स्वाहा ॥ यमाय स्वाहा ॥ यमधर्माय स्वाहा ॥ स
र्वभ्यो भूतेभ्यो भूतेभ्य स्वाहा ॥ पुनः परिसिंचनं कृत्वा ॥
आहुतिस्थानां तं कृत्वा ॥ हस्तं प्रक्षाल्य ॥ ॐ अन्नय
नो देह्य न मा वस्य शुष्मिणः ॥ प्रप्रदानं तारं तारं तारिष

राम

१२०

इर्जेनोधेहि। द्विपदेचतुष्पदे॥ अमृतोयस्तरणमसि॥ ॐ
प्राणायस्वाहा॥ ॐ अपानायस्वाहा॥ ॐ व्यानायस्वाहा
॥ ॐ उदानायस्वाहा॥ ॐ समानायस्वाहा॥ ॐ ब्रह्मणे
स्वाहा॥ उदकस्पर्शं कृत्वा। शिखाग्रं थिं विस्त्रस्य॥ भो
जनं कृत्वा॥ अमृतापिधानमसि।

मुखं प्रक्षाल्य। हस्तं प्रक्षाल्य द्वादशगंधं दूषं कृत्वा ॥

आ.क.

१२१

अनंतरं हस्तौ पादौ प्रक्षाल्य । आचमनं कृत्वा । विष्णो अ
र्पिततुलसीदत्तभक्षणं कृत्वा ॥ अथ सायं संध्या प्रारंभः
॥ ॥ ॐ केशवादिद्विराचम्य प्राणानायम्य ॥ सायं
संध्या । सरस्वती । वृद्धा । कृष्णा । कृष्णवर्णा । कृष्णवक्त्रा
गरुडवाहना । विष्णुदेवत्या । आहवनीयाग्निउपस्था
ना । सामवेदसंहिता । तृतीयाविष्णुसंध्या । सत्यवती
नाम्नी । ममउपात्तदुरितक्षयद्वाराश्रापरमेश्वरप्रीत्य

राम

१२१

र्यसायंसंध्या उपास्तिं करिष्ये ॥ आर्यातुवरदा देवी अ
क्षरं ब्रह्म संमितं । गायत्रीं छंदसां माते दं ब्रह्म जुषस्व मे ।
यदहं कुरुते पापं तु दह्यात्प्रतिमुच्यते ॥ सर्ववर्णं स
हा देवी संध्या विद्ये सुरस्वति । अजरं अमरं देवी सर्वदे
विनु मोक्षते । ॐ ज्ञोसि स होसि । बलमसि । भ्राजोसि ।
देवानां धामना मासि । विश्वमसि । विश्वायुः । सर्वमसि ।
सर्वायुः । रभिभूरे । गायत्री मावाहयामि । सा वित्री मा

आ.क.

१२२

वाहयामि। सरस्वतीमावाहयामि। छंदश्चिमावाहयामि
॥ आपोहिष्ठेति त्वस्वस्तुस्तुस्तु ओ वराषसिंधुद्वीपस्तु
विः। आपोदेवता। गायत्री छंदः। मार्जनविनियोगः।
ॐ आपोहिष्ठा मयो भुवः। तान ऊर्जे दधान ॥ मुहेरणा
य चक्षसे ॥ यो वः शिवतमो रसः। तस्य भाजयते हनः।
उशतीरिव मातरः। तस्मा अरंगमा मवः। यस्य क्षया य
जिन्वथ। आपो जुमयथा च चनः ॥ अग्निश्च मेति मंत्र

रामः

१२२

स्ययाज्ञवक्यउपनिषदर्विः। अग्निमन्युमन्युपनिर्दे
वता। प्रकृतीछंदः। अपप्राशनेविनियोगमअग्निश्च
मामन्युश्चमन्युपतयश्चमन्युकृतेभ्यः। पापेभ्योरक्षं
तां। यद्द्वापापमकार्षमनसावाचाहस्ताभ्यां। प
द्मामुदरेणशिश्ना। अहस्तदेवलुंपतु। यत्किंचदुरि
तंमयि। इदमहंमाममृतयोनौसत्येज्योतिषीजुहो
मिस्वाहा॥ आपोहिषेतिनवर्चस्यसूक्तस्यआंबरी

आ. क.

१२३

षसिंधुद्वापऋषिः। पंचमीवर्धमाना। सप्तमीप्रतिष्ठा
। अंत्येदेअनुष्टुभो। मार्जनेविनियोगः। ॐ आपोहि
ष्ठासंयो। भुवस्तान ऊर्जेदधातन। महेरणा युचक्षसे।
योवः शिवतमो रसस्तस्य भाजयते हनः। उशुतीरि
वमातरः। तस्मा अरंगमावमवोयस्य क्षयाय जिन्व
थ ॥ आपो जुनयथावनः। शनो देवीरभिष्टय आ
पो भवन्तु पातये। शंयो रभिस्त्रवंतुनः ॥ ईशानावा

राम

१२३

र्याणां क्षयं ताश्च र्षणा नो ॥ अपो या चामि भेषु जं ॥
असु मे सोमो अब्रवीदंत विश्वानि भेषु जा ॥ अग्निं
व विश्वशं भुवं ॥ आपः पृणीत भेषु जं वरू र्थं तन्वे
इ म मे ॥ ज्योक्त्वा सूर्यं दृशे ॥ इदमापुः प्रवहत य किंच
दुरितं मयि ॥ यद्वाहमभिदुद्रोहयद्वाशेष उता नृतं ।
आपो अद्या न्वचारिषं रसेन समगस्महि । पर्य स्वा
मग्न आगहि तं मासे सृजुर्व्वसा । सस्रुषी स्तदपसि

आ.क.
१२४

दिगुनंक्तं च सुखुषाः। वरेण्यक्रतूरहमादेवी रवसेदु-
वे॥ भद्रं नैति मंत्रस्य ऐं इविमदक्रुषिः। अग्निपरमा-
त्मा देवमा। एकपदा विराट् छंदः। सर्वशांत्यर्थं जपे-
नियोगः। भद्रं नो अपि वातयुमनः। अग्नीरक्षत्-
जातवेदाः। क्रतुं वेति तच्च स्पमाधु छंदसो अद्यम-
र्षणो भाववृत्तमनुष्टुप्। अद्यमर्षणे विनियोगः।
ॐ क्रतुं च सुत्यं चाभाद्रात्तपसोऽर्घ्यं जायत॥ ततो

१२४

रात्र्यजायतु तः समुद्रा अर्णवः । समुद्रादर्णवा दधि सं
वत्सरो अजायत ॥ अहोरात्राणि विदधुर्द्विष्वस्य मिष
तो वुशाः ॥ ~~सूर्या~~ सूर्या चंद्रसौ धाता यथा पूर्वमकल्प
यत् । दिवं च पृथिवीं च तं रिक्षमथोऽस्यः ॥ केशवादि प्रा
णनायक्य ॥ ॐ भूभुवस्वः । तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो दे
वस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ श्रीविरुणा य
द्दमर्घ्यं दत्तं नमः ॥ इति त्रिः । असावादित्यो ब्रह्म ॥

म३

आ.क.

१२५

केशवादिप्राणनायक्य॥ पृथिवीतिमंत्रस्य मेरुपृष्ठ
रूषिः। कूर्मपृष्ठो देवतासुतकंचुदः। आसने विनियोगः
॥ पृथिव्या धृता लोका देवित्वं विष्णुना धृता ॥ त्वं च धा
रय मां देवि पवित्रं कुरु चासनं। अंगुष्ठाग्रे तगो विंदंतर्ज
न्या तु महाधर ॥ मध्यमायां हृषीकेशं अनामिक्यां त्रि
विक्रमं ॥ कनिष्ठिक्यां न्यसेद्विष्णुं करमध्ये तु माधवं ॥
एवं च करविन्यासं सर्वपापप्रणाशनं ॥ भूः पादाभ्यां

१२५

नमः। भुवः। जानुभ्यां नमः। स्वः। कटिभ्यां नमः। महानाभ्ये
नमः। जनः। हृदयाय नमः। तपः। कंठाय नमः। सत्यं लला
टाय नमः। परब्रह्म शिरसे स्वाहा। तत्सवितुर्वरेण्यं
हृदयाय नमः॥ वरेण्यं विश्वात्मने शिरसे स्वाहा॥ भर्गो दे
वस्य रुद्रात्मने शिखायै वषट्। धीमधी परमात्मने क
वाय दुं। धियो यो नो ज्ञानात्मानेनेत्रत्रयाय वौषट्। प्रचो
दयात्सत्यात्मने अस्त्राय फट्। गायत्र्या गायित्री विश्वा

आ. क.

१२६

मित्ररूपिः। सवितादेवता। गायत्रीछंदः। श्वेतवर्ण अग्नि
मुखब्रह्मशिरा विष्णुहृदय। रुद्राललाटं॥ पृथ्विकुक्षिः
। सारखायनसंगोत्रत्रिपदा गायत्री अष्टाविंशतिसंख्या
गायत्र्या जपमहं करिष्ये॥ आगच्छ वरदे देवि जपे मे संनि
धो भव॥ गायं च त्रायसे यस्मात् गायत्री तं त त स्मृता।
गायत्री जपं कृत्वा॥ ॥ उपस्थानमंत्राः यच्चिदितद
तिदशर्वस्य सूक्तस्य॥ वरुणो देवता। गायत्रीछंदः।

१२६

वरुणोपस्थानेविनियोगः। ॐ यच्चिद्धितेविशोयथा
प्रदेववरुणव्रते। मिनीमसिद्यविद्यवि॥ मानोवधा
महत्तवेजिहीकानस्यशरधः॥ माहृणानस्यमन्यवे।
विमळीकार्यतेमनोरथारश्चनसंदितं। गीभिर्वरुण
सामहि॥ पराहिमेविमन्यवःपतंतिवस्यदृष्टये। व
योनवसतीरुप॥ कुदाक्षत्रश्रियंनरमावरुणंकराम
हे॥ मृळीकार्योरुचक्षसं॥ १॥ तदित्समानमाशाते

आ.क.

१२७

वेनंतानप्रयुत्ततः। धृतव्रतायदाश्रुषे॥ वेदायोवीनां
पुदमंतर्दिक्षेणपततां॥ वेदनावःसमुद्रियः॥ वेदमासे
धृतव्रतोद्वादशप्रजावतः॥ वेदायउपजायते॥ वेदवा
तस्यवर्तनिमुरोर्गृहस्यबृहत्तः॥ वेदायेअध्यासते। नि
षसादधृतव्रतोवरुणःपुस्त्यास्वा। साम्राज्यायसु
क्रतुः॥ २॥ ॥ इत्युपस्थानं॥ ॥ याममदासर्वभूतानि
स्यावराणिचराणिचराणिच॥ सार्यप्रातर्नमस्येति

राम

१२७

सामासं ध्या अभिरक्ष त्वेन नमः । प्राच्ये दिशे इंद्राय नमः ।
अग्नये दिशे अग्नये नमः । दक्षिणे दिशे यमाय नमः ।
निर्ऋति दिशे निर्ऋत्यै नमः । प्रतीच्ये दिशे वरुणाय
नमः ॥ वायवे दिशे वायवे नमः । उदीच्ये दिशे सोमा
य नमः । ईशान्ये दिशे ईशानाय नमः । ऊर्ध्वे दिशे
ब्रह्मणे नमः । अधराये दिशे पृथिव्यै नमः । अतो दि
वा अवंतु नीयतां विष्णुर्विचक्रमे ॥ पृथिव्याः सप्तधा

भा.क.
१२८

मभिः॥ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रे धानिदधेपदं॥ समं ब्रह्म
स्य पांसुरे॥ स्याना एथि विभवानक्षुरा निवेशना॥ यछी
नुः शर्मसप्रथः॥

यमो ब्रह्म

ण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च॥ जगद्गीताय कृष्णाय
गोविंदाय नमो नमो गोविंदाय नमो नमः॥ उत्तमेशि १२८

स्वरेजाते भुभ्यापर्वत मर्ध्वनि ॥ ब्राह्मणेभ्योभ्यनुज्ञा
ताग्रहदेवियथासुखं ॥ स्तुतो मयावरदावेदमाता प्र
चोदयंति पवनेदिज्ञाता ॥ आयुः पृथिव्यां द्रविणं ब्रह्म
वुर्चसं मह्यं दत्वा प्रजातुं ब्रह्मलोकं ब्रह्मलोकाय नमः
॥ विष्णुलोकाय नमः ॥ रुद्रलोकाय नमः ॥ संध्यायै न
मः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ केशवा
य नमः ॥ नारायणाय नमः ॥ माधवाय नमः ॥ गोविंदा

आ.क.
१२८

यनमः॥विष्णवे० मधुसूदनाय० त्रिविक्रमायन०।वाम
ना० श्रीधरा० हृषीकेशाय० पद्मनाभाय० दामोदराय०
संकर्षणाय० वासुदेवाय० प्रद्युम्नाय० अनिरुद्धाय० पु
रुषोत्तमाय० अधोक्षजय० नारसिंहाय० अच्युताय०
जनार्दनाय० उपेन्द्राय० हरये० श्रीकृष्णाय० प्रणवस्य
परब्रह्महृषिः परमेष्ठीपरमात्मादेवता।देवीगायत्री
छंदः। प्राणायामे विनियोगः। ॐ भूः। ॐ भुवः ॐ स्वः

१२८

ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यं ॐ भर्भुवस्वः ॐ
तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचो
दयात् ॥ ॐ आपो ज्योतीरसो मृतं ब्रह्म भर्भुवस्वरो ॥
अनेन सायं संध्या उपासनेन भगवान् श्री परमेश्व
रः प्रीयतां नमः ॥ तत्सद्गुह्यार्पणमस्तु ॥ ॥ इति
सायं संध्या समाप्तः ॥ ॥ अथ रामरक्षा प्रारंभः ॥ ॥
चरितं रघुनाथस्य शत

आदिक०

३०

३०

[OrderDescription]
,CREATED=24.07.20 11:39
,TRANSFERRED=2020/07/24 at 11:59:44
,PAGES=190
,TYPE=STD
,NAME=S0003362
,Book Name=M-2641-GOPATH BRAHAMAN
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF

FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF

FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF

FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF

FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF

FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF

FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF

FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF

FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF

FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF

FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF
,FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF
,FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF
,FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF

FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF
,FILE162=00000162.TIF
,FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF
,FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF
,FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF

FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,FILE178=00000178.TIF
,FILE179=00000179.TIF
,FILE180=00000180.TIF
,FILE181=00000181.TIF
,FILE182=00000182.TIF
,FILE183=00000183.TIF
,FILE184=00000184.TIF
,FILE185=00000185.TIF
,FILE186=00000186.TIF
,FILE187=00000187.TIF

FILE188=00000188.TIF
,FILE189=00000189.TIF
,FILE190=00000190.TIF
,